GEBIEDSPLANNEN
PROBLEMATIEK MET WILDE ZWIJNEN
IN NOORD-BRABANT: HEEZE-LEENDE

Bosgroep Zuid Nederland

natuur dichtbij huis
Brabants Landschap

WILDBEHEEREENHEID "EYMERICK"
Postbus 60
5590 AB Heeze
K.v.K. 40239701
Rabobank Heeze 11.59.23.470

ZLTO

POLITIE

Wildbeheereenheid
'De Baronie van Cranendonck'

staatsbosbeheer

faunabeheereenheid
NOORD-BRABANT

gemeente
HEEZE-LEENDE

ivn

6 maart 2017
projectnummer 026-16

Van Bommel FAUNAWERK
Ecologisch advies, veldwerk, projectuitvoering

Van Bommel FAUNAWERK
Dreijenlaan 2
6703 HA Wageningen

Mobiel: +31 (0) 6 - 2741 6188
www.vanbommel-faunawerk.nl
Email: info@vanbommel-faunawerk.nl

Documentatiepagina

Opdrachtgever:	Provincie Noord-Brabant
Titel:	Bronnenonderzoek problematiek met wilde zwijnen in Noord-Brabant: Heeze-Leende
Datum:	6 maart 2017
Aantal pagina's incl. bijlagen	43
Status rapport:	definitief
Uitvoering:	Van Bommel FAUNAWERK Johan Thissen en Frans van Bommel
Begeleiding:	Wiel Poelmans, provincie Noord-Brabant
Projectnummer:	026-16
Trefwoorden:	Wild zwijn, schadebestrijding, populatiebeheer, faunabeheereenheid, beleid, beheer, landbouwschade, verkeersveiligheid, nulstand

Van Bommel FAUNAWERK is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Van Bommel FAUNAWERK; opdrachtgever vrijwaart Van Bommel FAUNAWERK voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Van Bommel FAUNAWERK

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever hierboven genoemd en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven genoemd en Van Bommel FAUNAWERK, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

INHOUD

ALGEMEEN DEEL:

1. INLEIDING 6

2. METHODIEK 7

3. WETTELIJK EN BELEIDSMATIG KADER 9

4. ROLLEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN 12

5. NATUURLIJKE HISTORIE WILD ZWIJN 15
5.1. Geschiedenis 15
5.2. Huidige verspreiding in Nederland 15
5.3. Ontwikkelingen in Europa 16
5.4. Ecologie 16
5.5. Populatiedynamiek 17

6. POPULATIEBEHEER 18
6.1. Afschot 18
6.2. Vangkooien 19

7. SCHADE AAN GEWASSEN 21
7.1. Schade 21
7.2. Preventie 23

8. ANDERE SCHADE EN OVERLAST 24

9. VERKEERSVEILIGHEID 25
9.1. Aanrijdingen 25
9.2. Preventie 25

10. DIERZIEKTES EN GENETISCHE MONITORING 27
10.1. Klassieke en Afrikaanse varkenspest 28
10.2. Mond- en klauwzeer 30
10.3. Blaasjesziekte 30
10.4. Ziekte van Aujeszky 31
10.5. Brucellose 31
10.6. Tuberculose 31
10.7. Spierworm *Trichinella* 32

GEBIEDSSPECIFIEK DEEL:

11. SITUATIE HEEZE-LEENDE 34
11.1. Schade 34

11.2. Aanrijdingen 35
11.3. Bestrijding 36

12. AANPAK HEEZE-LEENDE 37
12.1. Uitkomsten zwijnentafels 37
12.2. Uitwerking nulstandsbeleid 37
12.3. Bestrijding 37
12.4. Schade preventie 38
12.5. Schade afhandeling 39
12.6. Verkeersveiligheid 39
12.7. Monitoring 39
12.8. Voorlichting en educatie 39
12.9. Organisatie en coördinatie 39

13. LITERATUUR 41

BIJLAGE 1. Samenstelling werkgroep Heeze-Leende
BIJLAGE 2. Overzichtskaart kerngebied Heeze-Leende

GEBIEDSPLANNEN WILDE ZWIJNEN:

ALGEMEEN DEEL

1. INLEIDING

De problemen rondom het wild zwijn in Noord-Brabant zijn besproken in zogenoemde zwijnentafels op bestuurlijk niveau in maart 2015. Tijdens vervolgbijeenkomsten in april 2016 zijn afspraken gemaakt over gebiedsplannen voor de regio's Asten, Gemert-Bakel en Heeze-Leende. De gebiedsplannen omvatten tezamen de gemeenten Valkenswaard, Waalre, Heeze-Leende, Cranendonck, Someren, Asten, Deurne en Gemert-Bakel.
De provincie faciliteert het opstellen van die plannen, met name door een opdracht aan het bureau Van Bommel Faunawerk om de plannen op te stellen. In de drie regio's is een werkgroep ingesteld die het opstellen van het betreffende plan begeleidt. In de werkgroepen zijn alle relevante partijen vertegenwoordigd (zie bijlage 1).

Op basis van de regionale beheerplannen wordt het beheer van het wild zwijn vormgegeven en uitgevoerd door de daarvoor aangewezen partijen. Het beheer wordt dusdanig uitgevoerd dat overlast en schade zoveel mogelijk wordt ingeperkt, waarbij de wensen van de betrokken partijen over de aanwezigheid van zwijnen in balans zijn.

Deze gebiedsplannen zijn uitdrukkelijk geen faunabeheerplannen zoals bedoeld in de Flora- en faunawet en haar opvolger de Wet natuurbescherming (art. 3.12). Wel kan het bestuur van de faunabeheereenheid in de loop van dit jaar besluiten om elementen uit de gebiedsplannen op te nemen in het nieuwe faunabeheerplan, dat er zal komen vanwege de nieuwe Wet natuurbescherming. Gedeputeerde Staten keuren het faunabeheerplan uiteindelijk goed.

Van Bommel Faunawerk bedankt dr. Geert Groot Bruinderink voor zijn gedegen en constructieve commentaar op concepten van dit rapport. Dr. Aldo Dekker (Centraal Veterinair Instituut), dr. Joke van der Giessen (RIVM) en dr. E. van Klink (Bristol University, Faculty of Medical and Veterinary Science) informeerden ons over dierziektes. Tenslotte gaat onze grote dank uit naar de deelnemers aan de regionale werkgroepen, die vanuit hun eigen achtergrond ook rekening hielden met het algemeen belang en de belangen van anderen.

2. METHODIEK

De regionale gebiedsplannen zijn uitgewerkt in een algemeen deel en een gebiedsspecifiek deel. In het algemene deel zijn de resultaten uit het bronnenonderzoek opgenomen. Het gebiedsspecifieke deel is tot stand gekomen uit bronnenonderzoek, gegevensanalyse en de consultatie met betrokkenen uit de regio.

Dit betreft de volgende drie regio's:

1. Asten
2. Heeze-Leende
3. Gemert-Bakel

De volgende stappen zijn doorlopen:

1. Bronnenonderzoek

De resultaten van de regionale zwijnentafels zijn als uitgangspunt gebruikt. Relevante vakliteratuur en opgevraagde informatie is geraadpleegd om inzicht te verschaffen ten aanzien van de volgende thema's: veterinaire risico's, verkeersveiligheid, gewasschade en schadepreventie, beheer en schadebestrijding, wet- en regelgeving en taken en verantwoordelijkheden bij de omgang met wilde zwijnen.

2. Consultatie werkgroep

De werkgroepen in de drie regio's zijn separaat benaderd. De werkgroepen zijn geïnformeerd over het plan van aanpak en wat van hen verlangd wordt. Bij de startbijeenkomsten met de werkgroepen zijn de knelpunten, de wensen en de aanpak van de problematiek besproken. De leden van de werkgroep hebben aangegeven waar zich problemen voordoen, waar zij risicovolle situaties verwachten en de achterliggende oorzaken. Ook kwamen zij in onderling overleg tot consensus over de gewenste streefstanden en eventueel andere doelen, het te voeren beheer en gewenste maatregelen.

3. Analyse problematiek

Per regio zijn analyses uitgevoerd over populatieontwikkeling, verspreiding wilde zwijnen, gewasschade, het gevoerde beheer, aanrijdingen en overlastsituaties.

4. Uitwerken gebiedsplannen

Op basis van de bijeenkomsten in de regio, het literatuuronderzoek en de gebiedsspecifieke analyses, zijn beheeropties en -maatregelen verder uitgewerkt.

5. Voorleggen gebiedsplannen aan werkgroepen

Na het uitwerken van de regionale gebiedsplannen in concept, zijn de resultaten uit het literatuuronderzoek en gebiedsanalyses, de in kaart gebrachte knelpunten en voorgestelde wensen gepresenteerd aan de werkgroepen.

Volgens het projectplan zouden de regionale werkgroepen tweemaal bij elkaar komen voor de gebiedsplannen. Bij een startbijeenkomst in september 2016 zijn de knelpunten en wensen

geïnventariseerd. Wensen in de vorm van streefwaarden voor risiconiveaus en over de aanpak. In januari 2017 zijn de werkgroepen bij elkaar geweest voor de afronding van de plannen. Op eigen verzoek zijn 'Gemert-Bakel' en 'Heeze-Leende' tussentijds nog een keer extra bij elkaar geweest, met een medewerker van Van Bommel Faunawerk erbij. De betrokken medewerkers van Van Bommel Faunawerk zijn tweemaal met regionale werkgroepen het veld in geweest om knelpunten en mogelijke oplossingen goed in beeld te krijgen.

6. Opstellen definitieve beheerplannen

De opgestelde concept beheerplannen zijn besproken met de provincie Noord-Brabant en de FBE Noord-Brabant. Vervolgens zijn aangepaste concepten aan de regionale werkgroepen voorgelegd.

De opdracht is begeleid door een regionale werkgroep voor ieder beheerplan apart. In de werkgroep zitten vertegenwoordigers van de betrokken partijen in de regio.

Geert Groot Bruinderink is als onafhankelijk deskundige betrokken bij het opstellen van de gebiedsplannen en heeft verschillende versies becommentarieerd.

3. WETTELIJK EN BELEIDSMATIG KADER

Voor heel Noord-Brabant geldt het nulstandbeleid voor het wilde zwijn. Dit komt voort uit de Nota Jacht en Wildbeheer (1994) van het toenmalige ministerie van LNV. De provincie, die in 2002 met het van kracht worden van de Flora- en faunawet de verantwoordelijkheid voor dit beleid kreeg, heeft dit vastgelegd in haar beleidsnota Flora- en faunawet "Gewogen belangen" (van der Borg e.a. 2010).

De Flora- en faunawet is niet meer het wettelijke kader, maar per 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming in werking getreden. Vanwege deze nieuwe wet komt er een nieuw faunabeheerplan. Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant hebben op verzoek van de faunabeheereenheid het huidige Faunabeheerplan (2011-2016) verlengd tot 1 juli 2017. Tot die datum is het huidige faunabeheerplan dus nog van kracht. In het vigerende faunabeheerplan wordt het nulstandbeleid voor het wilde zwijn bevestigd.

Op grond van een aanwijzing door de provincie via artikel 67 Flora- en faunawet mogen jachtaktehouders overdag op alle gronden waar zij rechthebbende zijn wilde zwijnen doden, behalve in Natura 2000-gebieden en aangewezen wetlands.[1] In mei 2016 verlengde de Omgevingsdienst Brabant Noord, namens Gedeputeerde Staten, de ontheffing via artikel 68 Flora- en faunawet voor het doden van wilde zwijnen ook van zonsondergang tot zonsopkomst, in Natura 2000-gebieden, met gebruik van plantaardig lokvoer en kunstlicht. Ook de aparte ontheffing voor het gebruik van een restlichtversterker werd toen verlengd. De aanwijzing en de ontheffingen gelden niet voor de zondag: afschot is niet toegestaan tussen middernacht van zaterdag op zondag en middernacht van zondag op maandag. Sinds een aantal maanden heeft de faunabeheereenheid ook ontheffing voor het gebruik van mobiele vangkooien in het werkgebied van tien WBE's in Noord-Brabant waar populaties wilde zwijnen voorkomen. Er mogen maximaal vijf vangkooien tegelijk opgesteld zijn in het totale werkgebied van deze WBE's.

Onder de nieuwe Wet natuurbescherming (onderdeel A van de Bijlage bij art. 3.10) is het wilde zwijn een beschermde diersoort, net zoals bijna alle andere zoogdieren. Onder de Flora- en faunawet was dat ook zo. In de nieuwe wet (art. 3.8, lid 5) staat dat een vrijstelling of ontheffing uitsluitend wordt verleend als is voldaan aan een aantal voorwaarden, waaronder 'er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan'. Deze formulering is letterlijk overgenomen uit de Nederlandse editie van de Habitatrichtlijn. Het wild zwijn geniet geen bescherming onder de Habitatrichtllijn, maar de wetgever heeft op dit punt, via artikel 3.10. lid 2, alle onder artikel 3.10 beschermde diersoorten gelijk gesteld aan soorten van de Habitatrichtlijn. In artikel 68, lid 1, van de Flora- en faunawet staat het nog als volgt geformuleerd: 'indien geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort.' Onder de Wet natuurbescherming moet dus rekening gehouden worden met de staat van instandhouding van populaties. Aangenomen wordt dat het hierbij gaat om het schaalniveau van een netwerkpopulatie, in wetenschappelijke termen ook wel metapopulatie genoemd.
De tekst van de Memorie van Toelichting van de Wet natuurbescherming wijst er op dat het streven om de populaties te laten voortbestaan niet geldt voor populaties die ontstaan in de gebieden met

[1] In Nederland zijn alle formele Wetlands, aangemeld onder artikel 2.1 van de Wetlands-conventie, ook Natura 2000-gebied. Dus de categorie Wetlands voegt qua gebieden niets toe.

nulstandbeleid voor wilde zwijnen. In de memorie staat dat in gebieden met nulstandbeleid de jachthouder redelijkerwijs alles in het werk moet stellen om het aantal tot nul terug te brengen; in dat geval bedraagt de redelijke wildstand nul (Kamerstukken II, 2011-2012, 33 348, nr. 3, blz. 172).

In de Flora- en faunawet werden drie mogelijkheden gegeven voor het voorkomen en bestrijden van schade door beschermde dieren:

1. het verlenen van een vrijstelling aan de grondgebruiker op grond van artikel 65 Flora- en faunawet voor dieren die:
   - in het gehele land schade aanrichten (landelijke vrijstelling);
   - in delen van het land schade aanrichten (provinciale vrijstelling).
2. het verlenen van een aanwijzing om de stand van beschermde diersoorten bij schade te beperken via artikel 67 Flora- en faunawet op grond van:
   - in het belang van de volksgezondheid en openbare veiligheid;
   - belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en water
   - schade aan flora en fauna (ter voorkoming en bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren, waaronder het wild zwijn. Mede gelet op de intrinsieke waarde van het individuele dier, kan het in geval van onnodig lijden (bij ziekte en verwondingen) noodzakelijk zijn om regulerend op te treden)
3. het verlenen van individuele ontheffingen via artikel 68 Flora- en faunawet vanwege:
   - de volksgezondheid en openbare veiligheid;
   - belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en water
   - schade aan flora en fauna
   - met het oog op andere, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen belangen.

Mogelijkheid 1 onder de Flora- en faunawet (artikel 65, een vrijstelling voor de grondgebruiker) is niet van toepassing op het wilde zwijn.

Mogelijkheid 2 (artikel 67) komt onder de titel ‘opdracht’ terug in artikel 3.18 van de nieuwe Wet natuurbescherming. Hiervoor gelden dezelfde belangen als hieronder onder 1 t/m 6 genoemd voor ontheffingen.

Mogelijkheid 3 (ontheffing via artikel 68) is in de nieuwe Wet natuurbescherming opgenomen in artikel 3.17. Via dat artikel kunnen de volgende, in de wet genoemde, problemen aangepakt worden:

1. risico’s voor de wilde flora en fauna en voor de instandhouding van de natuurlijke habitats
2. ernstige schade aan met name gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren en andere vormen van eigendom
3. risico’s voor de volksgezondheid en de openbare veiligheid of om andere dwingende redenen van groot openbaar belang
4. schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, industrieterreinen of begraafplaatsen
5. onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren, en
6. in het algemeen belang.

De bestrijding van dierziekten is geregeld in de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. In het belang van de gezondheid van dieren kan op grond van artikel 32 van deze wet afgeweken worden van de Wet natuurbescherming.

4. ROLLEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN

De afgelopen jaren is de verantwoordelijkheid voor faunabeheer steeds verder overgegaan van het rijk naar de provincies, die inmiddels de volledige verantwoordelijkheid gekregen hebben, niet alleen uitvoerend, maar ook beleidsmatig. Ook het Faunafonds is inmiddels een verantwoordelijkheid van de provincies. In IPO-verband hebben de provincies de uitvoeringsorganisatie van het Faunafonds ondergebracht in de gezamenlijke werkorganisatie BIJ12.

In Noord-Brabant heeft de faunabeheereenheid een één-loket functie. De faunabeheereenheid en de provincie Noord-Brabant hebben op 7 september 2012 de loketovereenkomst herzien. Grondgebruikers en uitvoerders verzoeken eerst de faunabeheereenheid de gewenste ontheffing aan te vragen. De faunabeheereenheid checkt de aangeleverde onderbouwing. Wanneer deze onderbouwing als voldoende wordt beoordeeld dient de faunabeheereenheid namens de initiatiefnemer een ontheffingsverzoek in bij de provincie. Ontheffingen komen op naam van de faunabeheereenheid te staan. De faunabeheereenheid machtigt grondgebruikers en uitvoerders. Dat houdt in dat alle ontheffingen op grond van de Flora- en faunawet via de faunabeheereenheid lopen. Jachtaktehouders voeren het faunabeheer uit.
De provincie heeft uitgifte, controle en handhaving van aanwijzingen en ontheffingen via resp. de artikelen 67 en 68 van de Flora- en faunawet gedelegeerd aan de Omgevingsdienst Brabant Noord. De aanwijzingen en ontheffingen zijn onlangs verlengd tot 1 juli 2017. Daarna komen er ontheffingen en opdrachten via resp. de artikelen 3.17 en 3.18 van de Wet natuurbescherming.

In vrijheid levende wilde zwijnen hebben geen eigenaar, ze worden aangemerkt als *res nullius*. Omdat ze niet behoren tot de vijf wildsoorten van de Wet natuurbescherming, is de jachthouder niet aansprakelijk voor schade.
Grondgebruikers zijn zelf verantwoordelijk voor de bescherming van hun gewassen voor zover dit redelijk en billijk is. Wegbeheerders zijn verantwoordelijk voor de veiligheid van een weg en weggebruikers zijn verantwoordelijk voor de veiligheid van het verkeer.

De beleidsmatige verantwoordelijkheid voor dierziektes ligt bij het Ministerie van Economische Zaken. De Nederlandse overheid beschouwt de bestrijding van dierziekten primair als verantwoordelijkheid van de bedrijven en acht de kosten een onderdeel van de bedrijfskosten. Het rijk betaalt de kosten en uitgaven van de maatregelen en activiteiten die in het kader van de bestrijding van dierziekten door of in opdracht van de overheid worden uitgevoerd uit het Diergezondheidsfonds. Ook de uitgaven voor de tegemoetkoming in de kosten van dieren, producten en materialen komen ten laste van dit fonds bij vernietiging in het kader van de bestrijding. De inkomsten van het Diergezondheidsfonds zijn afkomstig van het bedrijfsleven, de bijdrage van de EU voor bestrijdingsacties en bijdragen van de overheid uit de algemene middelen. In het jaar 2000 hebben de Producentenorganisatie Varkenshouderij en het rijk een convenant gesloten waarmee het bedrijfsleven zich verbond een deel van de uitgaven van het fonds voor de kosten van de bewaking en bestrijding van dierziekten te betalen. Dit ‘convenant financiering bestrijding besmettelijke dierziekten’ wordt iedere vijf jaar geactualiseerd. In het vigerende convenant 2015-2019 is afgesproken dat de staatssecretaris van Economische Zaken en de producentenorganisatie samen een plan van aanpak opstellen om risico’s op introductie en verspreiding van besmettelijke dierziekten door wilde zwijnen te minimaliseren. Eén van de actiepunten is dat de

producentenorganisatie, het ministerie en de provincies een risico-gebaseerd plan met betrekking tot de wilde zwijnen en de risico's op introductie van EU-bestrijdingsplichtige ziekten opstellen. Dat risico-gebaseerde plan voor heel Nederland is nog niet afgerond.

Ter bepaling van het aandeel in de uitgaven van het Diergezondheidsfonds dat voor rekening komt van het bedrijfsleven, geldt na aftrek van een eventuele EU vergoeding de volgende verdeling:
• Bedrijfsleven: kosten en uitgaven toerekenbaar aan de bestrijding op bedrijven.
• Rijksoverheid: kosten en uitgaven toerekenbaar aan de bestrijding bij particulieren en kosten van andere overheden.
Na het bereiken van bepaalde plafondbedragen komen de uitgaven van het fonds ten laste van de overheid. Het plafondbedrag voor klassieke varkenspest en mond- en klauwzeer is tot 2020 vastgesteld op 19 miljoen euro en voor Afrikaanse varkenspest en blaasjesziekte is dat 30 miljoen. De economische (vervolg)schade wordt echter niet vergoed en is beduidend hoger dan de kosten van de bestrijding van de ziekte.

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de bestrijding van dierziektes ligt bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. De controle ligt bij de AID. Bij een uitbraak van EU-bestrijdingsplichtige dierziektes kondigt de Europese Commissie zo snel mogelijk een beschikking af waarin maatregelen staan ter voorkoming van verspreiding van de ziekte. Deze beschikking regelt bijvoorbeeld exportverboden voor het land met een uitbraak.

Verantwoordelijkheden voor beheer
Het proces is weergegeven vanaf het opstellen van het faunabeheerplan tot de uitvoering van beheermaatregelen, met onderscheid tussen harde en zachte verantwoordelijkheden.

	Hard	Basis	Zacht	Basis
Faunabeheereenheid	Vaststellen faunabeheerplan	Wet	-	
Provincie	Goedkeuren faunabeheerplan	Wet	-	
Faunabeheereenheid	Aanvragen ontheffingen	Loket-overeenkomst met provincie	-	
Provincie	Verlenen van ontheffing	Wet, provinciaal beleid	-	
Wildbeheereenheid	Uitvoering faunabeheerplan	Provinciaal beleid	Samenwerking van jachthouders met grondgebruikers en terreinbeheerders	
Jachthouder	-	Wet	Meewerken aan populatiebeheer	Goed nabuurschap
Terreinbeherende organisatie	-		Meewerken aan populatiebeheer	Goed nabuurschap
Grondgebruiker	-		Meewerken aan populatiebeheer	Goed nabuurschap
Jachtaktehouder	Uitvoeren faunabeheer	Wet	Populatiebeheer uitvoeren	Provinciaal beleid

	conform ontheffing			
Grondgebruiker	-		Melden schade	
Jachtaktehouder	Registratie beheermaatregelen	Ontheffing		
Provincie	-		BIJ12 opdracht geven tot verstrekken van schade-tegemoetkomingen	
BIJ12 - Unit Faunafonds	Verlenen van tegemoetkoming in de schade	Beleid IPO, beleidsregels BIJ12		

Verantwoordelijkheden voor monitoring

	Hard	Zacht
Provincie	-	Stimulering monitoring
Faunabeheereenheid	Publicatie gegevens en analyse ontwikkeling populatie, beheer en schade aan belangen	-
Wildbeheereenheid	-	Terugkoppeling naar aangesloten jachthouders
Jachtaktehouder	Aanleveren afschotcijfers aan FBE	-
Grondgebruiker		Melden schade
Meldkamer politie /BOA's	Registratie incidenten in BOAreg/FRS	-
Stichting Valwild	-	Registratie incidenten in BOAreg/FRS
BIJ12 - Unit Faunafonds	Publicatie gegevens	Stimuleren van onderzoek

5. NATUURLIJKE HISTORIE WILD ZWIJN

5.1. Geschiedenis

Na de laatste ijstijd keerde het wilde zwijn vanuit het zuiden in bijna heel Europa terug. Het wild zwijn kwam daarna van nature voor door heel Eurazië, van Ierland tot Japan en Indonesië (Heptner e.a. 1966, McCormick 1999). In de middeleeuwen bereikte het zijn grootste verspreiding, inclusief het zuiden van Scandinavië. De mens heeft altijd jacht gemaakt op wilde zwijnen als voedselbron en later ter voorkoming van schade aan landbouw. Na de middeleeuwen werd de vervolging door de mens effectiever, met name door de ontwikkeling van buskruit en vuurwapens. Het wilde zwijn werd uitgeroeid op de Britse eilanden, in Scandinavië en in vele landbouwgebieden in de rest van Europa.

Ook in Nederland is het wilde zwijn enkele decennia uitgeroeid geweest. Uit de periode 1826-1861 zijn geen waarnemingen uit ons land bekend. Daarna kwamen er weer zwervers vanuit Duitsland naar ons land en vestigde zich een populatie in Midden-Limburg, nog voordat Prins Hendrik in 1904 wilde zwijnen op de Veluwe uitzette (de Rijk e.a. 2014).
Het Liesbos bij Breda herbergde ruim twee eeuwen geleden waarschijnlijk de laatste populatie wilde zwijnen in Noord-Brabant, vóór de recente terugkeer (Ludwig 1981). Nu zijn er drie populaties in Noord-Brabant. De kerngebieden van deze populaties zijn het complex Stippelberg/Beestenveld, het Leenderbos en de Groote Peel. In de Stippelberg en het Leenderbos zijn de eerste wilde zwijnen waarschijnlijk uitgezet. Daarnaast hebben ook enkele zwijnen door natuurlijke verspreiding deze gebieden bereikt (Jansman e.a. 2013, de Groot en Jansman 2014, de Groot e.a. 2016).

5.2. Huidige verspreiding in Nederland

De online live Verspreidingsatlas zoogdieren van Nederland (www.verspreidingsatlas.nl/zoogdieren) toont een op 5x5 km-hok niveau min of meer dekkend verspreidingsareaal van het wild zwijn in het zuidoosten van Noord-Brabant, tot en met De Stippelberg. Ook in de direct aangrenzende gebieden in Limburg en België komt de diersoort vrijwel vlakdekkend voor. Ondanks barrières zoals snelwegen en kanalen vindt uitwisseling plaats binnen dit gebied en daarbuiten. Zo kwamen in 2014 en 2016 doortrekkende wilde zwijnen terecht in de Zuid-Willemsvaart.

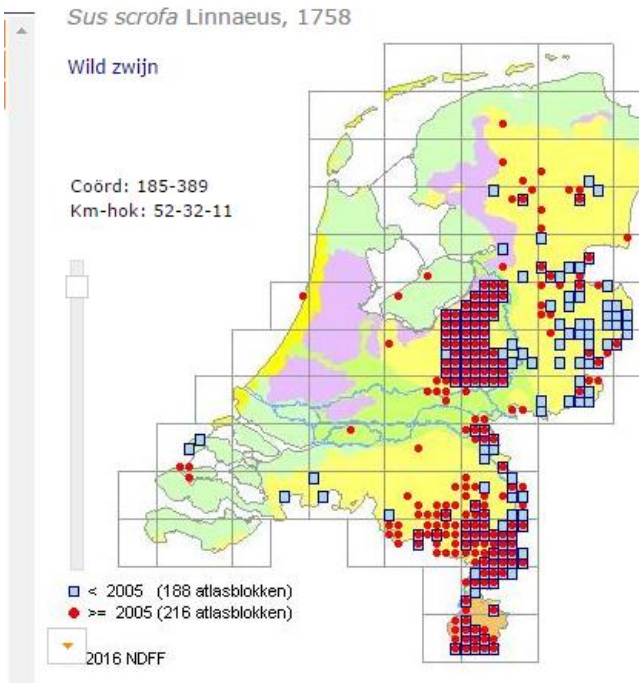

Fig. Verspreiding van het wilde zwijn in Nederland voor en na 2005.

5.3. Ontwikkelingen in Europa

Al sinds de jaren 1940 breiden de wilde zwijnen zich weer uit in Europa, door 1) verminderde jachtdruk, 2) een groter voedselaanbod in bossen door het ouder worden van mastdragende bomen (eiken, beuken, tamme kastanjes), 3) een groter voedselaanbod in landbouwgebied door intensivering van de akkerbouw en de maisteelt en 4) door uitzetten. Zo werd Groot-Brittannië weer bevolkt door ontsnapping uit fokkerijen, Zweden door loslaten en Finland door verspreiding vanuit Rusland. Het huidige areaal in Europa is bijna weer net zo groot als het vroeger was op zijn maximum, in de Middeleeuwen.

Niet alleen het areaal wordt steeds groter, maar ook de dichtheden. Deze toename wordt sinds enkele decennia versneld door klimaatverandering. Het warmer worden werkt op twee manieren door. Ten eerste is de conditie van wilde zwijnen voor een groot deel afhankelijk van de jaarlijkse hoeveelheid mast (eikels en beukennootjes). Eiken en beuken bloeien in het voorjaar. Vroeger kwam het geregeld voor dat de bloemen van deze bomen bevroren door late nachtvorst. Dat is tegenwoordig veel minder het geval. Wanneer wilde zwijnen door overvloedige mast in de herfst in goede conditie komen, krijgen ze in het voorjaar daarna meer biggen. Ten tweede overleven bij een warm voorjaar meer biggen, omdat ze qua weer gevoelig zijn voor de combinatie nat en koud. In combinatie met het grote voortplantingsvermogen leiden de genoemde factoren tot vermenigvuldiging van de stand. Van het ene op het andere jaar kan de stand onder bepaalde omstandigheden verdrievoudigen.

5.4. Ecologie

Het wild zwijn leeft in bijna alle typen leefgebied: van bossen en landbouwgebieden tot halfwoestijnen. Het vermijdt in feite alleen woestijnen en streken waar lang hoge sneeuw ligt, zoals hooggebergte en het hoge noorden. Zelfs in stedelijk gebied kunnen wilde zwijnen leven, voorbeelden zijn de steden Berlijn, Warschau en Barcelona.

Wilde zwijnen hebben een voorkeur voor eikels, beukennootjes en tamme kastanjes, tezamen 'mast' genoemd. Eikels staan bovenaan en worden in de herfst snel weggegeten, behalve de eikels van Amerikaanse eik die blijkbaar minder in de smaak vallen. Bij goede mast van beukennootjes zijn die soms nog beschikbaar tot eind volgend voorjaar. Mast speelt een cruciale rol bij de aanleg van vetreserves van wilde zwijnen, die alleen in natuurterreinen foerageren (Groot Bruinderink e.a. 2000). De hoeveelheid mast wisselt sterk van jaar tot jaar. Groepen wilde zwijnen kunnen wekenlang foerageren in dezelfde bospercelen met veel mast en verdedigen deze percelen tegen andere groepen zwijnen.

Als er te weinig eikels en beukennootjes zijn, foerageren wilde zwijnen op breedbladige grassen, zoals raaigras (*Lolium*) en beemdgras (*Poa*), en gewassen zoals mais en aardappelen. Verder eten ze allerlei dierlijk voedsel, met name bodemdieren maar ook kadavers. Dierlijk voedsel vormt maar 5% van hun menu. In perioden met goede mast wroeten zwijnen extra veel in de bodem op zoek naar dierlijk voedsel. De grote hoeveelheid koolhydraten uit met name eikels wordt op deze wijze met dierlijk eiwit gecompenseerd (Groot Bruinderink e.a. 1994).

5.5. Populatiedynamiek

De meeste jongen worden geboren in het voorjaar. Een goede voedselvoorziening veroorzaakt bij wilde zwijnen snel een geboortegolf. Hoe meer voedsel, hoe meer zeugen een goede conditie bereiken, bronstig worden en jongen krijgen. Ook het aantal biggen per zeug neemt toe met de conditie. Zelfs sommige 'bigzeugjes' kunnen bij een rijk voedselaanbod jongen krijgen, in hun eerste levensjaar dus, en een aantal volwassen zeugen krijgt dan een tweede worp, in het najaar (Groot Bruinderink & Dekker 2010). Kortom, onder goede condities kan de stand binnen een jaar verdriedubbelen en kunnen er bijna het hele jaar door biggen geworpen worden. In het agrarisch gebied van Noord-Brabant is het voedselaanbod uitstekend, beter dan op de Veluwe.

6. POPULATIEBEHEER

De stand kan beperkt worden met afschot of wegvangen.

6.1. Afschot

Op grond van een aanwijzing en ontheffingen is in Noord-Brabant afschot het hele jaar toegestaan, ongeacht status van het wilde zwijn (leeftijd, geslacht, met of zonder jongen), overdag en 's nachts, met kunstlicht, restlichtversterker, inclusief warmtebeeldcamera, en gebruik van plantaardig lokvoer. De ontheffing geldt echter niet voor de zondag (na zaterdagavond 24:00 uur tot zondagavond 24:00 uur).
De tot nu toe meest gebruikte methode is aanzitjacht bij speciaal ingerichte voerplekken. Hierbij vergt afschot van één zwijn 40 tot 100 mensuur inzet.[2] Een nadeel van aanzitjacht bij voerplekken is dat de zwijnen daar nauwelijks meer komen als er veel mast ligt. Zo gaat het ook wanneer de kolven beginnen te rijpen in de mais (het stadium van melkrijpheid), na augustus worden voerplaatsen minder frequent bezocht door wilde zwijnen In mastrijke jaren moet de aanzitjacht zoveel mogelijk vóór de mastval, dus uiterlijk begin september, worden uitgevoerd.
Bersjacht kan ongeacht de mast uitgevoerd worden en kan bijv. in mastrijke jaren na de aanzitjacht ingezet worden, juist op percelen met mast. Het houdt in dat een jager tegen de wind in wilde zwijnen probeert te verrassen (Groot Bruinderink en Lammertsma 2002). Deze methode is inspannend, veeleisend en wordt weinig toegepast omdat deze over het algemeen minder tijdsefficiënt is als aanzitten bij voerplaatsen.
Met het oog op reductie van de populatie dient bij afschot binnen de rotte zoveel mogelijk geselecteerd te worden op jonge vrouwelijke dieren. In Duitsland wordt geadviseerd om te streven naar een afschot dat voor 75% bestaat uit biggen en voor 90% uit biggen plus overlopers (Briedermann 2009). Onder goede lichtomstandigheden kunnen vrouwelijke biggen vanaf november-december, op een leeftijd van 9-11 maanden, door een ervaren jager geselecteerd worden (mond. med. Harry Vliedstra, toezichthouder Veluwe Staatsbosbeheer). De zomerperiode, met lange dagen en korte nachten, biedt de beste kansen om selectief af te schieten. In de schemer en de nacht moet hierbij kunstlicht, restlichtversterking of warmtebeeldversterking gebruikt worden. De praktijk leert dat mannelijke biggen veelal aan de rand van de rotte staan en zeugjes in het midden van de voerplaats.

Een restlichtversterker is het meest geschikt om vrouwelijke en mannelijke dieren goed te onderscheiden. Dit kan ook tot op zekere hoogte met een warmtebeeldcamera, maar die toont minder details. Een warmtebeeldcamera geeft wel een goed overzicht van de hele rotte, omdat die als het ware door vegetatie heen kijkt. Een warmtebeeldcamera laat bijvoorbeeld duidelijk zien of een zeug biggen bij zich heeft of niet. Zodat van afschot van adulte vrouwelijke dieren in principe mogelijk is zonder de weidelijkheidsregels te overtreden.

Lokvoer kan het best handmatig uitgestrooid worden, in een lijn dwars op de kijkrichting van de jager, zodat de zwijnen ieder apart goed zichtbaar zijn (Briedermann 2009). Voerautomaten besparen tijd, maar verspreiden het lokvoer niet goed.

[2] Faunabeheerplan Limburg 2015-2010: http://limburg.faunabeheereenheid.com/algemeen/faunabeheerplan/

Het verdient aanbeveling om voerakkers aan te leggen in het centrum van het kerngebied van de wilde zwijnen, ver van de schadegevoelige landbouwpercelen, met breedbladige grassen, zoelen en zoutstenen. Om negatieve associatie met de wildweides te vermijden het afschot vooral plegen op de wissels binnen het kerngebied richting landbouwgebied. Bij afschot op de wildweide wachten in de hoogzit totdat de rotte verder getrokken is.

Variatie in het beheer is een belangrijk instrument om de effectiviteit te verhogen: variatie in plaats, methode, seizoen en tijd van de dag. Hoe meer er vanuit bepaalde hoogzitten gejaagd wordt, des te minder zullen de wilde zwijnen zich daar laten zien.

Drijfjachten zijn niet toegestaan volgens de Flora en faunawet en ook niet onder de nieuwe Wet natuurbescherming. Wel kunnen Provinciale staten bij verordening bepalen dat in afwijking van het verbod op drijfjacht (in lid 1 van artikel 3.33 van de Wet natuurbescherming), het doden van wilde zwijnen is toegestaan door middel van een methode, waarbij één persoon wilde zwijnen opzettelijk verontrust met het oogmerk deze dieren binnen het schootsveld van één schutter te drijven, opdat deze de dieren kan doden, en waarbij geen hond wordt ingezet. Dit wordt één-op-één drukjacht genoemd. Voor deze methode kan nu al ontheffing verleend worden op grond van de Flora en faunawet. In het vigerende faunabeheerplan is als voorwaarde opgenomen: één koppel (schutter en drijver) per 40 ha. De faunabeheereenheid Noord-Brabant heeft hiervoor echter geen ontheffing aangevraagd, omdat de één-op-één methode als te weinig effectief beschouwd wordt (mond. med. E. Koffeman).

De ook in de nieuwe Wet natuurbescherming niet toegestane aanzit-drukjacht wordt algemeen beschouwd als een effectieve methode om het gewenste afschot te realiseren (Groot Bruinderink en Lammertsma 2002, Guldemond e.a. 2015). Hierbij nemen 30 tot 50 jagers individueel plaats op lage, open hoogzitten bij wildwissels. Drijvers met honden jagen de wilde zwijnen uit hun dagrustplaatsen. Het opjagen wordt zo rustig mogelijk gedaan zodat de jagers het schot goed kunnen plaatsen (Van Bommel & Houben 2015). Sinds jaar en dag wordt deze methode met succes ingezet in vele bosgebieden in Duitsland, zoals het Reichswald, net over de Duitse grens tegen de provincies Limburg en Gelderland. De wildbaan van het Reichswald is verdeeld in drie delen van ieder ruim 1.000 ha. Ieder deel wordt in het najaar tweemaal met aanzit-drukjacht bejaagd. Mensen lopen door de te voet goed toegankelijke percelen. Speciaal getrainde honden gaan door de moeilijk toegankelijke percelen, bijv. met dichte ondergroei van braam. In het najaar van 2015 werden zo in het Reichswald bij in totaal zes zwijnenjachten 250 wilde zwijnen geschoten (mond. med. Joachim Haut, een van de drie boswachters van het Reichswald). Het vergt wel goede organisatie om voldoende deskundige jagers met getrainde honden een aantal keren in het jaar op dezelfde dag bij elkaar te krijgen en de drukjacht op een veilige wijze door te voeren. Het heeft de voorkeur dat het gebied gesloten wordt voor het publiek.

6.2. Vangkooien

In het gebied ‘Heeze-Leende’ zijn al goede ervaringen opgedaan met de inzet van vangkooien. Sinds enkele maanden heeft de faunabeheereenheid ontheffing om maximaal vijf mobiele vangkooien in te zetten. Eerst wordt op een plek in een gebied met zwijnen lokvoer uitgestrooid. Het mechanisme zit achterin de kooi, ver van de valdeur, om de kans te vergroten dat de hele groep zwijnen gevangen wordt. Volgens de ontheffing moet het volgende protocol worden gevolgd.

De locatie wordt met ten minste één wildcamera met bewegingssensor en nachtzichtfunctie gemonitord. De beelden worden direct elektronisch verzonden aan degene die de kooi geplaatst heeft. Deze persoon is verantwoordelijk voor alle handelingen rond het vangproces. Zodra wilde zwijnen het lokvoer aannemen dient de machtiging te worden aangevraagd. Pas wanneer de machtiging is afgegeven, mag worden begonnen met het ter plaatse opbouwen van de vangkooi. Een vangkooi meet ten minste 2,0 m bij 2,5 m en is van boven open. De wanden bestaan uit betongaasmatten. De hoogte van de kooi is maximaal 1,80 m. Nergens aan de kooi mogen scherpe onderdelen uitstekers, zodat de dieren zich hieraan niet kunnen verwonden. Wanneer de dieren gewend zijn aan de vangkooi wordt deze opengezet, maar nog niet op scherp gezet. Het voeren wordt verplaatst van buiten naar binnen in de vangkooi. Wanneer de wilde zwijnen in de kooi komen kan de vangkooi op scherp worden gezet. Wanneer een wild zwijn is gevangen wordt de toezichthouder door de uitvoerder direct hiervan op de hoogte gebracht middels een sms-bericht, onder vermelding van het machtigingsnummer. Wilde zwijnen welke overdag worden gevangen worden zo snel mogelijk in de vangkooi gedood door een jachtaktehouder. Wilde zwijnen welke 's nachts worden gevangen worden onmiddellijk na zonsopkomst gedood door een jachtaktehouder. Blijkt ter plaatse, of uit de beelden van de wildcamera, dat er andere dieren zijn gevangen, dan worden deze zo snel mogelijk in vrijheid gesteld. Na de vangactie(s) wordt de vangkooi verwijderd.

7. SCHADE AAN GEWASSEN

7.1. Schade

Wilde zwijnen veroorzaken in toenemende mate schade aan de landbouw. Er zijn cijfers beschikbaar over de in opdracht van het Faunafonds getaxeerde schade. De werkelijke schade is hoger, omdat niet iedere schade bij het Faunafonds wordt gemeld. Dit niet melden is toegenomen sinds eind 2014 een vooraf te betalen behandelbedrag van € 300 ingevoerd werd. Sinds de invoering van het behandelbedrag loont het melden van een schade van € 600 of minder niet meer, omdat naast het behandelbedrag er een eigen risico is van tenminste € 250 (5% van schade met een minimum van € 250) en bedragen minder dan € 50 niet uitbetaald worden.

Tot 2006 werd schade aan gewassen in nulstandsgebieden niet door het Faunafonds vergoed. In de nota Jacht- en wildbeheer van LNV en die dateert van de jaren negentig van de vorige eeuw is bepaald dat voor wat betreft wilde zwijnen in ons land twee locaties worden aangewezen waarin wilde zwijnen in voor hen natuurlijke leefomgeving en in voldoende mate om een levensvatbare populatie te ontwikkelen mogen leven. Die gebieden zijn de Veluwe en de Meinweg in de provincie Limburg. De laatste jaren komen wilde zwijnen in toenemende mate voor in gebieden die niet als leefgebied voor wilde zwijnen zijn aangewezen, de zogenoemde nulstandsgebieden. Omdat de nulstandgebieden overwegend als landbouwgronden in gebruik zijn wordt in die gebieden relatief veel schade aan landbouwgewassen toegebracht. Het bestuur van het Faunafonds heeft zich aanvankelijk op het standpunt gesteld geen tegemoetkoming in de schade te verlenen. Immers in die gebieden mogen geen wilde zwijnen voorkomen en grondgebruikers en jachthouders dienen alles in het werk te stellen schade door wilde zwijnen te voorkomen. Tijdens een overleg met verschillende organisaties, die betrokken zijn bij het beheer van de wilde zwijnen in nulstandgebieden is afgesproken dat een plan van aanpak wordt opgesteld, waarin is aangegeven op welke wijze de nulstand gerealiseerd en gehandhaafd wordt. Een gecoördineerde en planmatige aanpak is hierbij een essentieel onderdeel. Hierbij is afgesproken vanaf 2007 een tegemoetkoming in de schade te betalen als door de individuele grondgebruiker en jachthouder een redelijke inspanning is gedaan om schade te voorkomen (Faunafonds 2008).

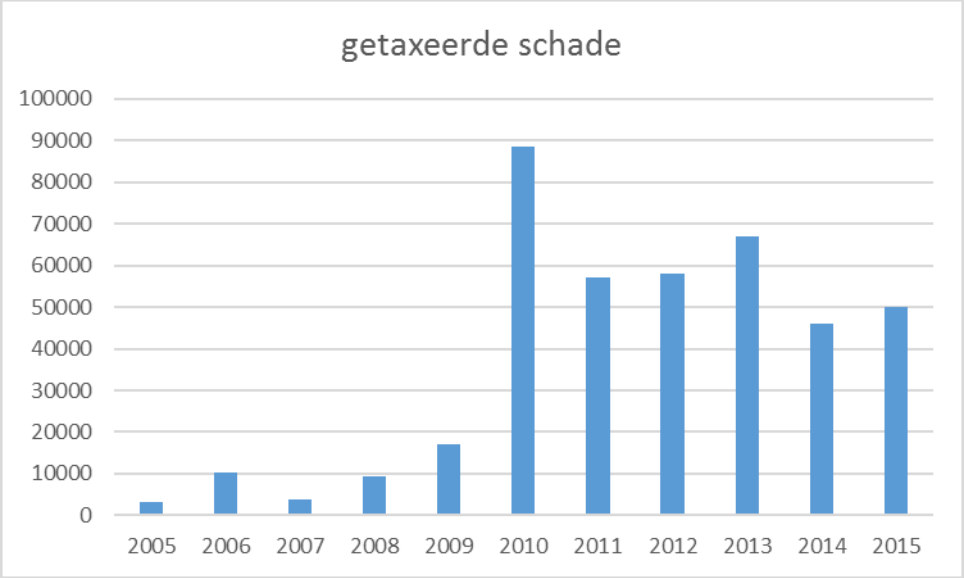
Het Faunafonds stelde de volgende voorwaarden aan grondgebruikers om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming in de schade door wilde zwijnen:

1) bij terugkerende schade door wilde zwijnen het plaatsen van deugdelijke gaasrasters of elektrische rasters;
2) gebruik van de provinciale ontheffing voor het afschot van wilde zwijnen.

Door de decentralisatie geldt hiervoor sinds 1 januari de Beleidsregel Natuurbescherming van de provincie Noord-Brabant. Volgens artikel 4.4, lid 1, van deze beleidsregel verlenen Gedeputeerde Staten slechts een tegemoetkoming indien en voor zover naar hun oordeel de aanvrager de schade niet had kunnen voorkomen en beperken door het treffen van maatregelen of inspanningen waartoe hij naar eisen van redelijkheid en billijkheid was gehouden. Verwacht wordt dat de provincie dezelfde voorwaarden gaat hanteren als het Faunafonds in de periode 2007-2016 deed.

Was in 2007 de getaxeerde schade in Nederland minder dan € 50.000, de laatste jaren is de schade landelijk opgelopen tot tussen de € 150.000 en € 200.000. Met de kanttekening dat het verloop van

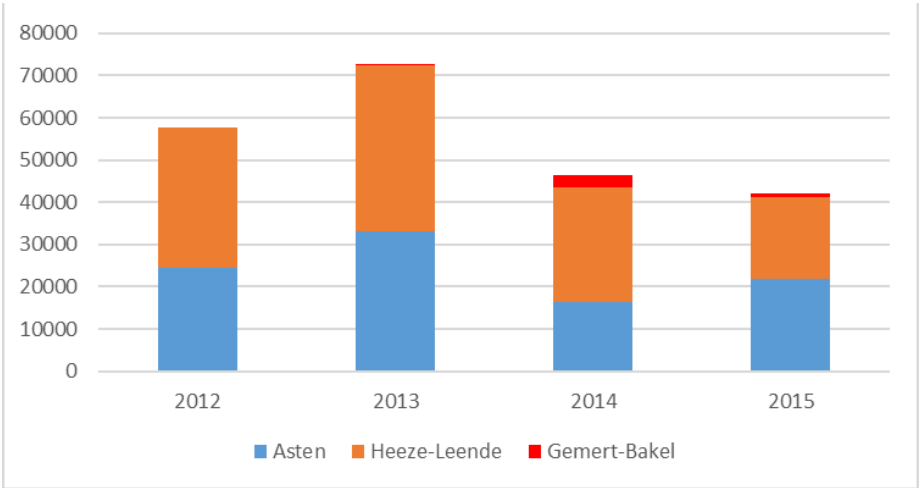
de getaxeerde schade over de tijd niet alleen afhangt van de hoeveelheid verloren gegaan gewas maar ook van de ontwikkeling van de marktprijs van een gewas.
In Noord-Brabant bedraagt de getaxeerde schade de laatste jaren rond de € 50.000. In 2010 was er een uitschieter met bijna € 90.000. In dat jaar waren er uitzonderlijk hoge schadegevallen aan de Kokmeeuwenweg in Asten, bij de Groote Peel. Ongeveer een derde van de getaxeerde schade in Nederland is in Noord-Brabant.

Getaxeerde schade aan gewassen door wilde zwijnen in Noord-Brabant

Bij dichtheden van meer dan 4 zwijnen per 100 hectare bos en natuur neemt de schade in de omringende landbouwgebieden sterk toe. Bij 2 tot 3 per 100 hectare zijn de schadeniveaus over het algemeen acceptabel (Briedermann 2009). Het gaat hierbij om de stand in de nawinter, vóór de geboortegolf. Dit zijn ervaringscijfers uit Duitsland, waar de jagers alle schade aan gewassen moeten vergoeden.

Voor de jaren 2012-2015 kon de schade weergegeven worden voor de drie deelgebieden Asten, Heeze-Leende en Gemert-Bakel apart.

Getaxeerde schade aan gewassen door wilde zwijnen in drie deelgebieden in Noord-Brabant

Omdat schade aan de landbouw per gebied nogal verschilt, bespreken we dit aspect in meer detail in het gebiedsspecifieke deel.

7.2. Preventie

Het weren van wilde zwijnen met geur, geluid of visuele middelen werkt niet, in het beste geval is er een effect van enkele dagen (Groot Bruinderink 2008, Groot Bruinderink e.a. 2010). In de praktijk zijn alleen fysieke barrières (rasters) effectief. Permanente gaasrasters van minimaal 100 cm boven de grond en 20 cm in de grond, met een prikkeldraad onder de grond aan de onderzijde van het gaas en een tweede prikkeldraad op enkele centimeters boven het maaiveld, zijn effectief maar duur. Een alternatief is een elektrisch draadraster met vijf draden op 20 cm van elkaar (Faunaschade preventiekit, BIJ12-Faunafonds). Dat is goedkoper en gemakkelijker verplaatsbaar, maar vereist meer toezicht en onderhoud. Een ander alternatief is verplaatsbaar elektrisch netwerk 'Euronet', zoals in oranje uitvoering veel toegepast bij tijdelijke schapenbegrazing.[3] Er zijn ook firma's, die dit aanbieden in een speciale uitvoering tegen wilde zwijnen. Als een weiland voor runderen zoals gebruikelijk met twee of drie draden afgerasterd is, kan alleen al het aanbrengen van een extra elektrische draad aan de buitenzijde, tussen het maaiveld en de onderste draad, voldoende zijn om wilde zwijnen te weren. Een belangrijk, maar ook tijdsintensief aspect, is het beheer om de onderste draad stroomvoerend te houden i.v.m. groei van de vegetatie. In het groeiseizoen dient de onderste draad geregeld vrijgemaaid te worden met bijvoorbeeld een bosmaaier.

Landbouwpercelen binnen natuurgebieden met wilde zwijnen zijn zeer kwetsbaar voor schade. Ook bij lage dichtheden van wilde zwijnen is daar uitrastering noodzakelijk omdat schadebestrijding door afschot alleen niet afdoende zal blijken te zijn (Groot Bruinderink en Lammertsma 2011).
Een wilde zwijnen kerend raster kost inclusief arbeidsuren tussen de € 15 en € 25 per meter, afhankelijk van de lengte, de bereikbaarheid van het tracé en het aantal hoek- en eindconstructies. Daarbij zijn er in lange rasters aanvullende voorzieningen nodig zoals klaphekken (€ 500 per stuk), draaipoorten (€ 1.000 per stuk) en fietspadroosters (€ 5.000 tot € 10.000 per stuk). Bij kruisingen met grotere wegen zijn vaak wildroosters in de weg gewenst, waarbij rekening moet worden gehouden met € 25.000 - € 45.000 per stuk. Dit zijn normprijzen excl. BTW (Groot Bruinderink e.a. 2011).

[3] Zie verder http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/wild-zwijn/

8. ANDERE SCHADE EN OVERLAST

Het Faunafonds vergoedt in het geval van wilde zwijnen alleen schade aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen. Het Diergezondheidsfonds vergoedt een deel van de schade ten gevolge van een uitbraak van bepaalde dierziekten (zie hoofdstuk 3), maar vervolgschade wordt niet vergoed. Schade buiten de sector landbouw, zoals aan hobbymatig geteelde gewassen, siertuinen, plantsoenen en sportvelden, wordt niet vergoed. Hiervoor is niemand aansprakelijk te stellen, aangezien in het wild levende dieren zoals het wild zwijn geen eigenaar hebben.

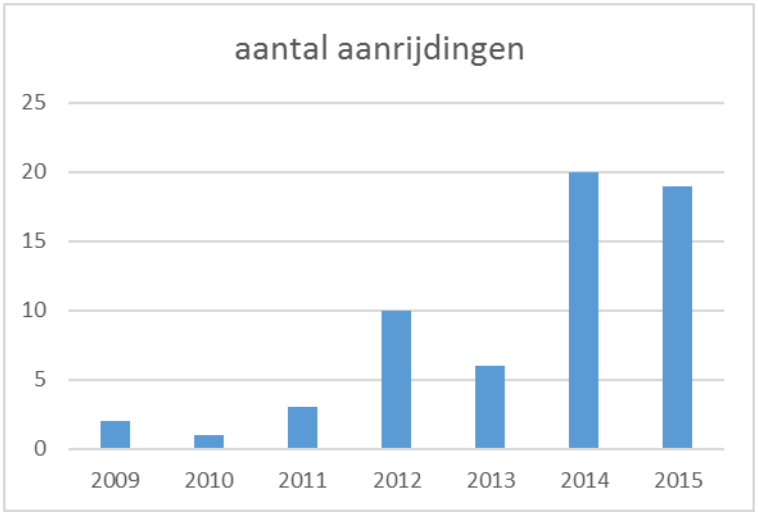
In geval van een aanrijding met een wild zwijn dekt een (beperkte of volledige) casco-verzekering de schade aan het voertuig, een WA-verzekering dekt dit echter niet. Afgezien van een eventuele eigen ongevallenverzekering is er geen vergoeding voor letselschade. In beginsel kan de wegbeheerder aansprakelijk gesteld worden als deze niet of onvoldoende heeft gewaarschuwd voor het risico op aanrijdingen met wilde dieren. De kans op succes van zo'n aansprakelijkheidstelling is echter niet groot.

Voor de hierboven genoemde vormen van overlast en schade is geen cijfermatige onderbouwing beschikbaar.

9. VERKEERSVEILIGHEID

9.1. Aanrijdingen

Tot 2009 werden geen aanrijdingen met wilde zwijnen in Noord-Brabant gemeld. Met de groei en uitbreiding van de populatie neemt nu het aantal aanrijdingen toe. Het aantal aanrijdingen heeft verband met de dichtheden van populaties (Groot Bruinderink e.a. 2011), de intensiteit van het verkeer en het aantal wegen door het leefgebied. Bij een hoge stand van het wild zwijn op de Veluwe zijn daar op jaarbasis meer dan 500 aanrijdingen. Dergelijke schades bedragen gemiddeld 2.000 tot 2.500 euro per geval. De schade blijft over het algemeen beperkt tot blikschade, maar er is ook een dodelijk ongeval bekend.

Aantal aanrijdingen met wilde zwijnen in Noord-Brabant

Aanrijdingen met wilde zwijnen worden via de meldkamer door Stichting Afhandeling en Monitoring Fauna-aanrijdingen geregistreerd.

Omdat aanrijdingen per gebied nogal verschillen, bespreken we dit aspect in meer detail in het gebiedsspecifieke deel.

9.2. Preventie

Ons zijn geen voorbeelden bekend van structureel, lange-termijn effect van reflectoren en chemische, visuele of akoestische afweermiddelen (zie ook Groot Bruinderink e.a. 2009). Een aantal maatregelen kan de verkeersveiligheid bij aanwezigheid van wilde zwijnen verbeteren. Bij beperking van de toegestane snelheid tot bijv. 60 km/uur kunnen zowel de bestuurder als de wilde zwijnen beter reageren en wordt de impact van de botsing minder ernstig. Andere vormen van preventie zijn het inrasteren van wegen en het verwijderen van opgaande begroeiing in een zone van 30 tot 50 meter zodat wilde zwijnen vroegtijdig te zien zijn. Op plekken waar vaak wilde zwijnen oversteken kan een elektronisch signaleringssysteem aangelegd worden, zoals op een aantal plaatsen in Overijssel en in het Reichswald (Groot Bruinderink e.a. 2010). Zware bejaging van stroken langs wegen met veel aanrijdingen met wilde zwijnen kan helpen. Het verdient aanbeveling om hier het

afschot gepaard te laten gaan met verontrusting: het geschoten stuk met lawaai direct na het schot ophalen, zodat er een associatie bij de wilde zwijnen tussen auto en gevaar optreedt.
Een combinatie van de genoemde inrichtingsmaatregelen kan logisch zijn. Detectie-apparatuur van een signaleringssysteem werkt alleen als de vegetatie langs de weg laag is. Deels rasteren van een weg leidt tot plekken waar wilde zwijnen geconcentreerd oversteken en een signaleringssysteem zinvol is. Grasbermen met lage vegetatie zijn aantrekkelijk foerageergebied en extra aantrekkelijk als er oude eiken of beuken staan. Sterke bejaging van deze bermen en hun omgeving ligt dan voor de hand.

10. DIERZIEKTES EN GENETISCHE MONITORING

Bij dierziektes die momenteel niet in Nederland voorkomen, beschrijven we eerst het introductierisico naar wilde zwijnen in Noord-Brabant en vervolgens het overdrachtrisico: de kans dat wilde zwijnen de ziekte overdragen naar gehouden varkens. Bij dit laatste hoort de kanttekening dat alleen al besmetting van wilde zwijnen met EU-bestrijdingsplichtige ziekten, nog zonder dat de gehouden varkens besmet zijn, grote consequenties heeft. Zie de punten genoemd op blz. 27 van dit plan. En indien een EU-bestrijdingsplichtige dierziekte overslaat van wilde zwijnen naar gehouden varkens, kan de totale schade voor de varkenssector en de maatschappij oplopen tot meerdere miljarden. Introductierisico en overdrachtrisico ontlenen wij aan een advies van de Deskundigengroep Dierziekten, die de staatssecretaris van Economische Zaken adviseert over de veterinair-technische aspecten van de preventie en bestrijding van besmettelijke dierziekten. [4] De staatssecretaris heeft deze deskundigengroep in 2013 ingesteld.[5]

De EU-bestrijdingsplichtige ziekten klassieke varkenspest, Afrikaanse varkenspest, mond- en klauwzeer en blaasjesziekte zijn momenteel niet bekend bij wilde zwijnen in Nederland, terwijl toch alle gedode wilde zwijnen buiten de Veluwe en de Meinweg en een flinke steekproef van de Veluwe (minimaal 60) en de Meinweg (alle zwijnen ouder dan zes maanden) door middel van bloedonderzoek onderzocht worden op deze vier ziektes en op spierworm *Trichinella*. Op Afrikaanse varkenspest wordt pas sinds 2014 getest, op de andere drie EU-bestrijdingsplichtige ziektes al veel langer. Als een wild zwijn ziekelijk gedrag vertoonde of bij slacht afwijkingen aan het karkas worden aangetroffen die zouden kunnen wijzen op een besmetting met klassieke of Afrikaanse varkenspest, dan wordt het ook nog virologisch onderzocht, door middel van de PCR-techniek.

Sinds 2010 zijn bloedmonsters uit Limburg ook onderzocht op brucellose, maar in tegenstelling tot de andere genoemde ziekten is de uitslag van deze test niet betrouwbaar. Er zijn tamelijk veel vals-positieve uitslagen. Daarom vindt aanvullend onderzoek plaats van de amandelen van een aantal wilde zwijnen. Verder wordt van ieder wild zwijn dat in de handel wordt gebracht voor consumptie door de mens een monster genomen van spierweefsel uit het middenrif voor onderzoek op spierworm *Trichinella*. Voor het onderzoek naar spierworm krijgen de jagers een rekening; de andere testen komen voor rekening van het ministerie van EZ.

De zwartwildcoördinator stuurt van een aantal geschoten wilde zwijnen een weefselmonster naar Alterra voor genetisch onderzoek. Het gaat om zwijnen op onverwachte plekken of ver van de bekende kerngebieden. Het genetisch onderzoek levert aanwijzingen over de herkomst van de zwijnen (Jansman e.a. 2013, de Groot & Jansman 2014, de Groot e.a. 2016). Zo is aangetoond dat de populaties van Heeze-Leende en Gemert-Bakel uitgezet zijn.

Geschoten wilde hoefdieren zijn via het systeem van unieke wildmerknummers traceerbaar, wat relevant kan zijn in het kader van de volksgezondheid en veeziektes. In het Provinciaal Blad van Noord-Brabant nr. 981022 (d.d. 10 maart 2004) is bepaald dat dat ten behoeve van monitoring bij afschot van wilde zwijnen degene die een wilde zwijn heeft gedood danwel bemachtigd, dit

[4] http://www.deskundigengroepdierziekten.nl/file/view/30326072/definitief-verslag-overleg-varkensziekten-deskundigengroep-9-september-2014doc
[5] Staatscourant nr. 26216 d.d. 23 september 2013.

onmiddellijk dient te melden bij de Gezondheidsdienst voor Dieren te Deventer voor serologisch onderzoek.

Het is van groot belang dat de monitoring van geschoten wilde zwijnen op dierziektes voortgezet wordt. Contact tussen wilde zwijnen en gehouden varkens dient vermeden te worden. Het is gewenst dat varkens met uitloop 's nachts opgehokt worden, waarbij de uitloop een dubbele afrastering heeft.

10.1. Klassieke en Afrikaanse varkenspest

Varkenspest is momenteel niet in Nederland bekend. Het risico op introductie in ons land van klassieke of Afrikaanse varkenspest door contact met wilde varkens in of uit het buitenland is verwaarloosbaar, omdat in de ons omringende landen geen KVP of AVP bij wilde zwijnen meer voorkomt. De laatste uitbraak in Duitsland was in 2009 in de Rhein-Sieg-Kreis. De klassieke varkenspest werd hier in een tijdsbestek van een half jaar uitgeroeid door een combinatie van orale vaccinatie en het afschieten van zoveel mogelijk wilde zwijnen. De varkenspest is daar niet overgedragen naar gehouden varkens. In het getroffen gebied lagen enkele varkenshouderijen. Deze bedrijven zijn noodgedwongen beëindigd door opgelegde beperkingen vanwege de uitbraak onder wilde zwijnen.

Het introductierisico naar wilde zwijnen via andere routes wordt hoger ingeschat dan verwaarloosbaar, namelijk als laag. Op dit moment worden de volgende routes als belangrijkste mogelijke introductieroutes beschouwd:

- eten van keukenafval of voedselresten (bijv. besmette vleeswaren);
- overdracht via jagers die in besmette gebieden hebben gejaagd;
- overdracht via vrachtwagens of chauffeurs.

Zodra klassieke varkenspest bij wilde zwijnen in Nederland zou gaan optreden, wordt de kans op overdracht naar de gehouden varkens als laag tot matig ingeschat voor varkens die binnen gehouden worden, voor varkens met buitenuitloop en daarbij geen extra preventieve maatregelen wordt deze kans als matig tot hoog ingeschat.

Zodra Afrikaanse varkenspest bij wilde zwijnen in Nederland zou gaan optreden, wordt de kans op overdracht naar de gehouden varkens als laag ingeschat voor varkens die binnen gehouden worden, voor varkens met buitenuitloop en geen extra preventieve maatregelen wordt deze kans als laag tot matig ingeschat. Voor AVP wordt de kans op overdracht naar gehouden varkens door de deskundigen iets lager ingeschat dan bij KVP, omdat AVP, gezien ervaringen in bijv. Estland, een ernstiger en sneller ziekteverloop heeft en de actieradius van infectieuze wilde zwijnen daardoor kleiner is.

Voor klassieke varkenspest onder wilde zwijnen zijn twee scenario's, zoals onderscheiden in de betreffende EU-richtlijn[6], van toepassing. Ten eerste scenario G: ernstige verdenking (serologisch positief) bij wilde varkens in Nederland, zonder reeds een uitbraak van de ziekte. Concreet komt het neer op aantreffen van antilichamen tegen klassieke varkenspest in een bloedmonster. Dit scenario

[6] Richtlijn 2001/89/EG van 23 oktober 2001 van de Raad betreffende maatregelen van de Gemeenschap ter bestrijding van klassieke varkenspest

verplicht tot nader onderzoek en preventieve maatregelen. Deze maatregelen bestaan uit het zoveel mogelijk beperken van het aantal contacten tussen varkensbedrijven en extra hygiënische maatregelen bij noodzakelijke contacten. Dit alles geldt voor diercontacten, persoonscontacten en contacten via bijvoorbeeld mest, vrachtwagens en andere materialen.
Het tweede scenario, scenario K, een uitbraak van klassieke varkenspest bij wilde varkens (virologisch positief), verplicht tot een groot aantal ingrijpende maatregelen:

- Uitvoering van de voorgeschreven Europese maatregelen (overeenkomstig artikel 15 Richtlijn 2001/89/EG)
- Bij elkaar roepen groep van deskundigen bestaande uit dierenartsen, jagers, wildbiologen en epizootiologen, welke adviseert over te nemen maatregelen,[7]
- Afbakenen besmette gebied
- Vaststellen van passende maatregelen ter aanvulling op de Europese maatregelen, zoals schorsen van de jacht, verbod op voederen van wilde varkens
- Opstellen van een programma ter uitroeiing van de varkenspest, dat binnen 90 dagen ter goedkeuring moet worden voorgelegd aan de Europese Commissie
- Samenwerken bij het opstellen van een uitroeiingsprogramma met België of Duitsland, voor zover relevant
- Formeel instellen van een afgebakend besmet gebied
- Uitvoeren van geadviseerde maatregelen ter aanvulling op de Europese maatregelen, zoals schorsen van de jacht, verbod op voederen van wilde zwijnen, afsluiten van natuurgebieden voor publiek of militairen
- Onder officieel toezicht stellen van varkensbedrijven in het afgebakende besmette gebied.
- De dieren onderwerpen aan een KVP-onderzoek.
- Ophokplicht voor varkens van bedrijven in afgebakende besmette gebied
- Vervoersverbod voor varkens van bedrijven in afgebakende besmette gebied
- Vervoersverbod voor levende producten van varkens (sperma) van bedrijven in afgebakende besmette gebied
- Een aantal dieren doden in het betreffende natuurgebied en de gedode dieren onderwerpen aan een KVP-onderzoek
- Intensivering van het monitoringsprogramma bij wilde varkens met virologisch onderzoek
- Bijeenroepen crisisstaf
- informeren en adviseren van het bedrijfsleven, het basisoverleg Natuur en Dierziekten, jagers, wildbeheerders, jachtopzieners, hobbyhouders, kinderboerderijen, dierentuinen en het ministerie van Defensie.

Het beleidsdraaiboek KVP beschrijft Compartimenten Z2 (Asten en Heeze-Leende) en Z3 (Gemert-Bakel) van elkaar gescheiden door de snelweg A67 (van Venlo richting Antwerpen).

Het beleidsdraaiboek bevat de officiële beleidslijn van het toenmalige ministerie van LNV, nu het ministerie van EZ. Op verzoek van het ministerie bracht de Directie Kennis in 2005 een studie uit naar opties voor de bestrijding van de EU-bestrijdingsplichtige dierziektes bij een uitbraak onder wild in

[7] de secretaris-generaal van het ministerie van Economische Zaken beslist over de maatregelen op basis van een advies van de *chief veterinary officer*:

Nederland (Lambers e.a. 2005). De studie beveelt aan om bij een uitbraak van KVP onder wilde zwijnen eerst de stand zo snel mogelijk terug te brengen naar de afgesproken voorjaarsstand. Als die afgesproken voorjaarsstand maar laag genoeg is, zal naar verwachting de KVP binnen enkele maanden uitdoven. Zou dit niet het geval zijn dan volgt intensief afschot om het aantal wilde zwijnen verder terug te brengen. Orale vaccinatie kan dan een aanvullende optie zijn. Het voorgaande geldt voor gebieden waar wilde zwijnen beleidsmatig zijn toegestaan. Voor nulstandsgebieden stelt de studie dat zolang er geen ziekte is geconstateerd kleine groepen wilde zwijnen kunnen worden geaccepteerd, maar bij een uitbraak is daar volledig afschot de enige reële optie (Lambers e.a. 2005). Voor volledig afschot kunnen dan ook andere middelen ingezet worden dan de Wet natuurbescherming toestaat, omdat op grond van art. 32 Gezondheids- en welzijnswet voor dieren afgeweken kan worden van de Wet natuurbescherming.

10.2. Mond- en klauwzeer

Mond- en klauwzeer is op dit moment niet aanwezig in Nederland. Het introductierisico naar wilde zwijnen wordt als verwaarloosbaar ingeschat. Op dit moment is de belangrijkste mogelijke introductieroute van MKZ bij wilde zwijnen in Nederland de opname van besmet voedsel, zoals besmette vleeswaren, dat in de natuur is weggegooid, maar de kans dat op deze manier MKZ wordt geïntroduceerd wordt als verwaarloosbaar ingeschat door de deskundigen.
Zodra MKZ bij wilde zwijnen in Nederland zou gaan optreden, zal dit vooral risico geven voor overdracht naar runderen met weidegang (hoog risico). De kans op overdracht naar de gehouden varkens wordt laag ingeschat voor varkens die binnen gehouden worden; de kans op insleep bij varkens met buitenuitloop wordt als matig ingeschat. De transmissie zal met name via direct contact gaan, dus niet via de lucht.

Het varken scheidt in het acute stadium van de ziekte zeer veel virus uit. Na het doormaken van de ziekte blijft het varken geen drager van het virus. Dit in tegenstelling tot herkauwers. In 2001 is de laatste uitbraak van mond- en klauwzeer in Europa geweest, die zich vanuit Engeland over Ierland, Frankrijk en Nederland heeft verspreid door internationaal transport van kalveren. De oorsprong van de uitbraak in Engeland was het voeren van onverhit keukenafval van een Aziatisch restaurant aan varkens.

De volgens de betreffende EU-richtlijn[8] en aanvullend, volgens het Beleidsdraaiboek Mond- en Klauwzeer van de Nederlandse rijksoverheid, verplichte maatregelen bij een eerste uitbraak van MKZ onder wilde zwijnen komen sterk overeen met de boven genoemde maatregelen in geval van KVP.

10.3. Blaasjesziekte

Blaasjesziekte is momenteel niet bekend in Nederland. Het introductierisico wordt als laag ingeschat. Als belangrijkste introductieroute wordt migratie van besmette wilde zwijnen gezien. Ook het eten van keukenafval of voedselresten (bijv. opname van besmet voedsel, zoals besmette vleeswaren die buiten zijn weggegooid of uit vuilnisbakken) kan een introductieroute voor blaasjesziekte vormen.

[8] Richtlijn 2003/85/EG van 29 september 2003 tot vaststelling van communautaire maatregelen voor de bestrijding van mond- en klauwzeer. De maatregelen bij aanwezigheid van MKZ onder wilde dieren staan in deel A van bijlage XVIII.

Zodra blaasjesziekte bij wilde zwijnen in Nederland zou gaan optreden, wordt de kans op overdracht naar de gehouden varkenspopulatie als laag ingeschat voor varkens die binnen gehouden worden, voor varkens met buitenuitloop en geen extra preventieve maatregelen wordt deze kans als laag tot matig ingeschat.

In de EU-richtlijn voor blaasjesziekte[9] staan geen specifieke maatregelen bij een eerste uitbraak onder wilde dieren. Artikel 6 gaat in algemene termen op deze situatie in. Aangenomen kan worden dat bij een uitbraak onder wilde zwijnen over het algemeen de maatregelen zullen gelden als beschreven in lid 2 van artikel 4 voor besmetting van gehouden varkens, inclusief vervoersverbod voor gehouden varkens in het afgebakende besmette gebied.

10.4. Ziekte van Aujeszky

Niet EU-bestrijdingsplichtig.
Zeer incidenteel zijn in de afgelopen jaren bij serologisch onderzoek wilde zwijnen uit de grensstreek in het zuiden van het land positief getest op ziekte van Aujeszky. Op dit moment wordt migratie van besmette wilde zwijnen als belangrijkste introductieroute beschouwd. Er zijn geen aanwijzingen voor verdere verspreiding van het virus op Nederlands grondgebied.
Voor zover ZvA bij wilde zwijnen in Nederland voorkomt, wordt de kans op overdracht van ZvA naar de gehouden varkens als laag ingeschat, zowel voor varkens die binnen gehouden worden, als voor varkens met buitenuitloop. Ondanks de aanwezigheid van ZvA bij wilde zwijnen in Europa, zijn er geen aanwijzingen dat gehouden varkens ooit via wilde zwijnen besmet zijn geraakt.

10.5. Brucellose

Niet EU-bestrijdingsplichtig
Brucella suis is door onderzoek van amandelen van geschoten exemplaren aangetroffen bij enkele wilde zwijnen uit Zuid-Limburg. Bij hetzelfde onderzoek op de Veluwe werd *B. suis* niet aangetroffen. Als belangrijkste introductieroute wordt migratie van en contact met besmette wilde zwijnen beschouwd. Brucellose komt ook voor bij wilde zwijnen in België en Duitsland. De kans op overdracht van *B. suis* naar gehouden varkens wordt als laag ingeschat voor varkens die binnen gehouden worden, voor varkens met buitenuitloop en geen extra preventieve maatregelen wordt deze kans als matig tot hoog ingeschat.

10.6. Tuberculose

Niet EU-bestrijdingsplichtig
Op dit moment zijn er geen aanwijzingen dat rundertuberculose aanwezig is onder wilde zwijnen in Nederland. De introductiekans wordt op dit moment als laag tot matig ingeschat.
Zodra rundertuberculose bij wilde zwijnen in Nederland zou gaan optreden, wordt de kans op overdracht naar gehouden varkens als verwaarloosbaar ingeschat voor varkens die binnen gehouden worden, voor varkens met buitenuitloop en geen extra preventieve maatregelen wordt deze kans als laag ingeschat. Tuberculose bij wilde zwijnen zal wel een hoge kans geven op besmetting van runderen met weidegang.

[9] Richtlijn 92/119/EEG van de Raad van 17 december 1992 tot vaststelling van algemene communautaire maatregelen voor de bestrijding van bepaalde dierziekten en van specifieke maatregelen ten aanzien van de vesiculaire varkensziekte.

Tuberculose bij mensen wordt bijna altijd veroorzaakt door de overdracht van de bacterie *Mycobacterium tuberculosis* van mens naar mens. Toch is tuberculose in zeer beperkte mate een zoönose, met geringe kans van overdracht van dier naar mens. In Nederland wordt circa 1 procent van de tuberculose-gevallen bij de mens veroorzaakt door de bacterie *Mycobacterium bovis*, die van dier op mens kan overgaan, via niet-gepasteuriseerde melk of rauwmelkse kaas. Overdracht van wilde zwijnen of gehouden varkens naar de mens kan als uitgesloten worden beschouwd.

10.7. Spierworm *Trichinella*

Niet EU-bestrijdingsplichtig
Richtlijn EU 2075/2005 schrijft voor dat vlees van dieren die een risico vormen voor een *Trichinella*-infectie gecontroleerd moet worden.

Bij de spierworm *Trichinella* gaat het om meerdere soorten, die alleen met moleculaire technieken van elkaar te onderscheiden zijn. De spierworm gaat niet alleen van dier naar dier over maar kan ook van dier naar mens overgaan en is dus een zoönose. Bij drie van 3778 in de periode 2007-2015 onderzochte wilde zwijnen uit Nederland was een test op antistoffen tegen spierworm positief (Franssen 2016, p. 36), maar het is waarschijnlijk dat ook deze drie dieren geen spierwormen hadden, want al zeker tien jaar zijn bij onderzoek van geschoten wilde zwijnen geen spierwormen aangetroffen (pers. med. dr. Joke van der Giessen, RIVM).

Spierworm komt in Nederland niet voor bij gehouden varkens. Ieder jaar worden wel bij enkele mensen in Nederland spierwormen aangetroffen, maar dat is bijna altijd te herleiden tot consumptie van besmet vlees in of uit het buitenland. In 2009 kon echter bij één geval besmetting in Nederland niet worden uitgesloten (van Leer-Buter e.a. 2011).

GEBIEDSPLANNEN WILDE ZWIJNEN:

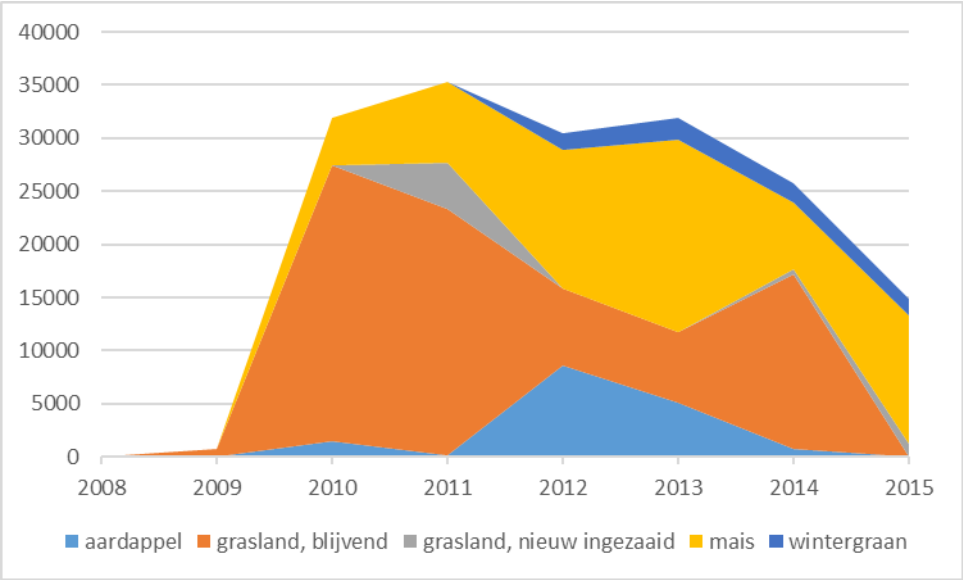
GEBIEDSSPECIFIEK DEEL

11. SITUATIE HEEZE-LEENDE

Het gebiedsplan Heeze-Leende heeft betrekking op de gemeenten Heeze-Leende, Cranendonck, Valkenswaard en Waalre. Het kerngebied, waar de meeste wilde zwijnen zich ophouden, is het complex van de natuurgebieden Leenderbos (Staatsbosbeheer) en Valkenhorst (Brabants Landschap); zie indicatieve kaart in bijlage 2. In 2008 verschenen wilde zwijnen in het Leenderbos. Door genetisch onderzoek is aangetoond dat deze zwijnen zijn uitgezet (Jansman e.a. 2013). De laatste jaren verspreiden de zwijnen zich naar het westen, richting Bergeijk, en naar het oosten, richting Sterksel. Genetisch onderzoek laat zien dat er nog niet of nauwelijks contact is met de populaties van Asten en Gemert-Bakel (de Groot en Jansman 2014). Gezien de verspreiding in België is er waarschijnlijk wel contact met een populatie in Vlaanderen.
Een groot deel van het kerngebied van de wilde zwijnen valt binnen het Natura 2000-gebied Leenderbos, Groote Heide en de Plateaux. In het ontwerp Natura 2000-beheerplan staat dat faunabeheer en schadebestrijding, zoals afschot van wilde zwijnen, vallen onder handelingen die geen effect hebben op de habitattypen en soorten met een instandhoudingsdoelstelling. Voor deze handelingen is dus geen Natura 2000-vergunning nodig.

11.1. Schade

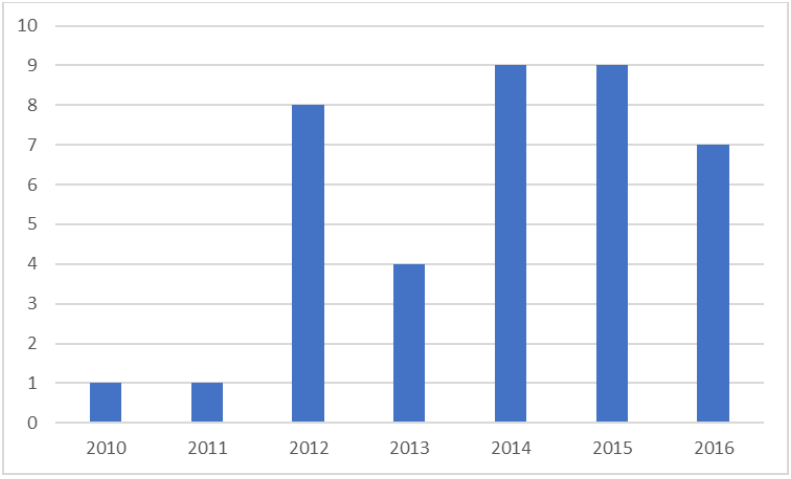
Twee jaar na het verschijnen van de wilde zwijnen in het gebied Heeze-Leende was de schade al opgelopen tot meer dan € 30.000 in de periode 2010-2014 lag de totale getaxeerde jaarlijkse schade op een niveau tussen de € 25.000 en € 35.000. Blijvend grasland is de grootste kostenpost, gevolgd door mais (snij- en korrelmais samen), aardappel, wintergraan en nieuw ingezaaid grasland. Opmerkelijk is het in 2015 ontbreken van getaxeerde schade in blijvend grasland. Dit kan een gevolg zijn van het per 1 oktober 2014 invoeren van een behandelbedrag van € 300 bij het Faunafonds. In 2015 bleef de getaxeerde schade in totaal onder de € 15.000. De complete schadecijfers over 2016 zijn nog niet beschikbaar. Het is wel bekend dat er in 2016 wel weer schade in blijvend grasland is vastgesteld, bij een manege.

Getaxeerde schade aan landbouwgewassen Heeze-Leende 2009-2015 (bron: Faunafonds)

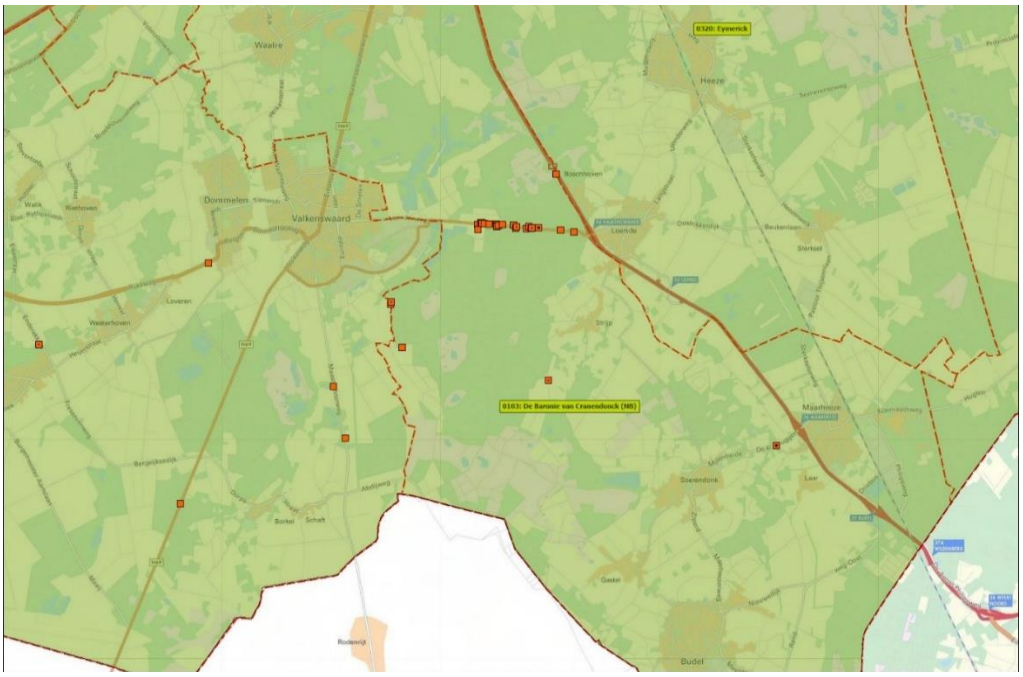
11.2. Aanrijdingen

Na enkele aanrijdingen met wilde zwijnen in de eerste jaren stabiliseerde het aantal in Heeze-Leende op jaarlijks meestal zeven tot negen ongelukken.

Aantal aanrijdingen met wilde zwijnen in het gebied Heeze-Leende

Verreweg de meeste aanrijdingen met wilde zwijnen vonden plaats op de Valkenswaardseweg tussen Valkenswaard en Leende. Deze weg is in 2013 ingerasterd en voorzien van een natuurbrug. Deze natuurbrug 'Leenderbos' is in januari 2014 geopend. Verder waren er aanrijdingen met wilde zwijnen op de wegen Enderakkers, Westerhovenseweg, Luikerweg, Maastrichterweg, Bruggenhuizen, Heggerdijk, Strijperdijk, Paaldijk en De Kleine Bruggen.[10]

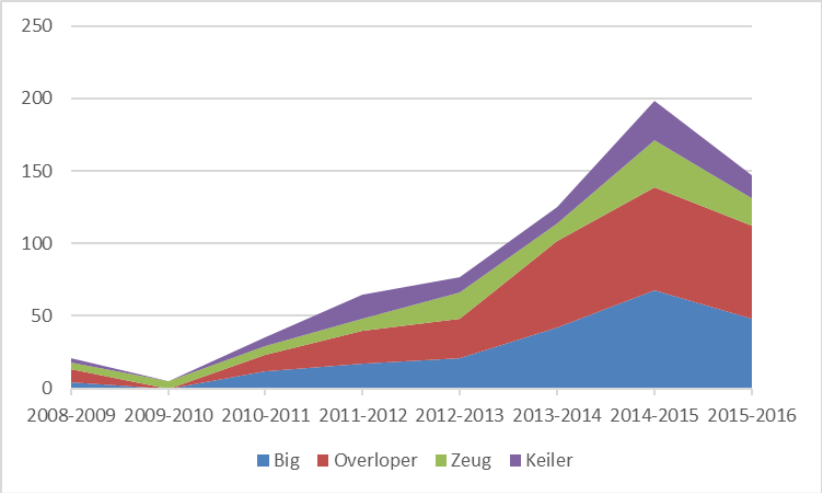
Verspreiding van aanrijdingen met wilde zwijnen in het gebied 'Heeze-Leende' 2010-2016
(bron: FRS)

[10] Strijperdijk en Paaldijk staan niet op de kaart en waren blijkbaar niet geregistreerd in het Fauna Registratie Systeem.

Op 18 januari 2017 reed een fietser tegen een wild zwijn op de Huisvenseweg te Heeze. De persoon kwam daarbij ongelukkig ten val en brak op twee plaatsen zijn bekken.

11.3. Bestrijding

Het aantal afgeschoten wilde zwijnen nam snel toe tot een maximum van bijna 200 in het jachtseizoen 2014/15 met vervolgens een daling van het afschot in 2015/16. Dit spoort met een afname van de schade in de jaren 2014 en 2015, maar een oorzakelijk verband is met alleen deze informatie niet aan te tonen. Het aandeel biggen in het jaarlijkse afschot in Heeze-Leende ligt rond de 30% en voor het aandeel biggen plus overlopers is dat rond de 70%.

Afschot van wilde zwijnen in Heeze-Leende (bron: FRS)

In Noord-Brabant zijn jachtaktehouders aangewezen als categorie van personen die, ter beperking van de stand van wild zwijn (in het belang van de openbare veiligheid en ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen), op alle gronden waarop zij rechthebbende zijn overdag mogen bestrijden. Verder zijn er ontheffingen voor afschot in de nacht (tussen zonsondergang en zonsopkomst) met het gebruik van lokvoer, kunstlicht en beeldversterking (restlichtversterkers en warmtebeeldversterkers). De ontheffing voor restlichtversterker geldt ook voor warmtebeeldversterking. Deze ontheffingen gelden niet voor de zondag. Sinds oktober 2016 is aanvullend een herziene ontheffing voor het doden van wilde zwijnen met vangkooien van kracht in het werkgebied van tien WBE's in Noord-Brabant, waaronder de WBE's van het gebied Heeze-Leende. De ontheffing regelt de inzet van vijf vangkooien tegelijk op het niveau van alle tien WBE's samen.
Staatsbosbeheer heeft een grondgebruiksverklaring afgegeven aan de WBE Baronie van Cranendonck. Verreweg het meeste afschot vindt plaats verspreid in het kerngebied en op graslanden aan de rand, met concentraties in de beekdalen van de Strijper Aa en de Tongelreep.

12. AANPAK HEEZE-LEENDE

12.1. Uitkomsten zwijnentafels

Startpunt is de uitkomst van eerdere besprekingen over de problematiek rond de wilde zwijnen in Heeze-Leende bekend onder de naam 'zwijnentafels', op 5 maart 2015 en 22 april 2016. De WBE zou op zich willen vasthouden aan het nulstandbeleid, maar ervaart dat het nulstandbeleid met de wettelijk toegestane middelen niet te realiseren is. Natuurmonumenten heeft uitgesproken dat het nulstandbeleid niet langer wenselijk is en bovendien niet realistisch. Natuurmonumenten pleitte voor een beheerbare populatie in goede balans met de omgeving. Staatsbosbeheer, Brabants Landschap en het IVN noemden het wild zwijn een aanwinst voor de natuur. De ZLTO wenst dat het nulstandbeleid blijft, omdat dit de beste mogelijkheden biedt voor schadebestrijding.
Bij de startbijeenkomst voor het opstellen van dit gebiedsplan (20 september 2016) is gebleken dat de standpunten toen nog dezelfde waren en de nul-schade-aanpak de gewenste richting is.

Dit gebiedsplan is geen plan van de provincie, maar van de regionale werkgroep. Dat houdt in dat de provincie niet verplicht is om de acties zoals aan haar toebedeeld in dit hoofdstuk allemaal uit te voeren. De door de provincie uit te voeren acties zijn te beschouwen als wensen vanuit de werkgroep. De provincie zal terdege rekening houden met de wensen.

12.2. Uitwerking nulstandsbeleid

Intensiveren en bijsturen
Het nulstandsbeleid blijft. Dit houdt in dat alle betrokken partijen een inspanningsverplichting hebben om de nulstand te realiseren. Er zal gestuurd worden op het voorkomen van schade. Het nulstandsbeleid zal worden ingevuld als een nul-schade-aanpak.

12.3. Bestrijding

Intensiveren en bijsturen
Bestrijding dient met volle inzet en alle wettelijk toegestane middelen uitgevoerd te worden, met afschot en met mobiele vangkooien. In de kooien gevangen zwijnen worden gedood. Actie: WBE, bij vangkooien met steun van de grondgebruikers
Afschot het hele jaar door, aanzitjacht vooral in de periode april-augustus (tot kolvenzetting in de mais en later de mastval) omdat in dit gebied lokvoer dan het beste werkt. Bersjacht kan het hele jaar door.
Een wild zwijn alleen wordt zonder meer geschoten, tenzij er aanwijzingen zijn dat het gaat om een zeug die ergens jonge biggen heeft liggen. Bij afschot binnen een rotte vindt selectie plaats op jonge vrouwelijke dieren (big- en overloperzeugjes), volgens de in Duitsland gebruikelijke praktijk. Volgens de Duitse praktijk zou het aandeel biggen 75% moeten zijn en biggen plus overlopers 90% (Briedermann 2009). Het onderscheiden van jonge vrouwelijke en mannelijke dieren vereist gebruik van kunstlicht of beter nog restlichtversterking of warmtebeeldversterking met de kanttekening dat bij jonge biggen het onderscheid bij de jacht niet mogelijk is (Anonymus 2016). Met warmtebeeldversterking kan de hele rotte het best bekeken worden.
Het schieten van zeugen met jonge biggen wordt niet geadviseerd. Een vangkooi ligt dan meer voor de hand. Actie: WBE

Nog regelen

Afschotplan met concrete doelen opstellen. Actie: WBE, ZLTO, Staatsbosbeheer, Brabants Landschap

Verblijfplaatsen van wilde zwijnen vaststellen met drones, net vóór de collectieve afschotacties (aanzitjacht of drukjacht). Actie: WBE, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer

Eenmaal per week alle hoogzitten tegelijkertijd bezetten in de gebiedsdelen waar op dat moment wilde zwijnen actief zijn. Actie: WBE

De regionale werkgroep wenst dat de provincie toelaat dat enkele malen per jaar een beperkte vorm van drukjacht uitgevoerd wordt. Methode: enkele uren in de vroege ochtend, om de overlast voor het publiek te beperken, afsluiting van het betreffende deelgebied, bij de vijvers van Valkenhorst vanwege de bijzondere en kwetsbare broedvogels niet in de broedtijd (half maart – half juli), afsluiting van het betreffende deelgebied, jagers op (mobiele) hoogzitten, per jager één drijver via het 'Limburgse model'. Actie: provincie, gemeente, Staatsbosbeheer, Brabants Landschap, WBE

Om de hoogzitten optimaal te gebruiken, waaronder gebruik kunnen maken van elkaars hoogzitten, zal een boekingssysteem worden opgezet. Actie: WBE

Hoogzitten passen op dit moment niet in de gemeentelijke bestemmingsplannen. Vanwege de noodzaak van adequate hoogzitten voor een effectieve invulling van de nul-schade-aanpak, is het noodzakelijk dat in het gebied waar dit plan betrekking op heeft, hoogzitten van maximaal 8 meter hoog mogelijk gemaakt worden. Ook de legeskosten voor de omgevingsvergunning voor deze hoogzitten zijn een aandachtspunt. Actie: gemeente

De regionale werkgroep wenst dat bij wijze van experiment toegestaan wordt dat wilde zwijnen zodra ze in de loop van het groeiseizoen van de mais ook overdag gaan verblijven in maisvelden daaruit verdreven worden en meteen afgeschoten. Termijn: 1 juli 2017; dan verlopen de huidige ontheffingen. Actie: provincie en OmgevingsDienst Brabant Noord

Bestrijding niet regelen met een opdracht via art. 3.18 Wet natuurbescherming[11], maar met ontheffing via art. 3.17, aangezien bij toepassing van artikel 3.18 tegemoetkoming in de schade mogelijk niet meer verleend wordt.[12] Actie: provincie en OmgevingsDienst Brabant Noord. Termijn: 1 juli 2017.

Ontheffing ook voor de nachten van zon- en feestdagen. Actie: provincie en OmgevingsDienst Brabant Noord. Termijn: 1 juli 2017.

De ontheffing voor het gebruik van vangkooien uitbreiden van 5 naar 15 kooien, in totaal voor het hele gehele werkgebied van de betrokken tien WBE's.[13] Actie: provincie en OmgevingsDienst Brabant Noord. Termijn: 1 juli 2017.

12.4. Schade preventie

De grondgebruiker kan en mag permanente rasters plaatsen om schade aan landbouwgewassen te voorkomen. Een minder kostbare oplossing is vijf stroomdraden op 20 cm van elkaar. Flexibele inzet van Euronetten onder stroom.[14] Actie: grondgebruiker

Door samen rasters te plaatsen kan kosteneffectiever (minder strekkende meter raster per hectare ingerasterd gebied) gewerkt worden.

[11] vergelijkbaar met de vigerende aanwijzing via art. 67 van de Flora- en faunawet

[12] Beleidsregel Natuurbescherming Noord-Brabant, art. 4.6, lid 1, onderdeel c.

[13] Brabants Landschap wenst op haar terreinen permanent toezicht als de vangkooi op scherp staat en dat de valdeur alleen gesloten wordt als vast staat dat alleen wilde zwijnen in de kooi zijn.

[14] http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschade-preventiekit-fpk/wild-zwijn/#2.3

De grondgebruiker kan akoestische en visuele middelen en geurmiddelen als Wildgranix, Hukinol en Tupoleum inzetten. Aan de effectiviteit van deze middelen wordt echter getwijfeld. Het meest zinvol is toepassen zodra het gewas schadegevoelig wordt, bijvoorbeeld bij mais bij de kolfzetting en het inzaaien. Actie: grondgebruiker

12.5. Schade afhandeling

De provincie neemt het behandelbedrag voor faunaschade voor haar rekening. Actie provincie
Mogelijkheid openen om als collectief schades in te dienen bij BIJ12-Faunafonds. Actie: provincie, BIJ12
BIJ12-Faunafonds verzoeken een app te maken voor melding van schade via de mobiele telefoon. Actie: provincie, BIJ12

12.6. Verkeersveiligheid

Er zijn weinig doorgaande wegen die het kerngebied van de wilde zwijnen (Leenderbos en Valkenhorst) doorsnijden. De (provinciale) Valkenswaardseweg is al uitgerasterd en voorzien van een natuurbrug. Het heeft de voorkeur om de maximum snelheid op andere wegen te beperken tot 60 km/uur, in combinatie met waarschuwingsborden zodat de weggebruiker de reden kent. Hier hoort handhaving bij. Het plaatsen van borden maakt ook nog eens duidelijk dat de wegbeheerder niet aansprakelijk is voor schade door aanrijdingen met wilde zwijnen. Actie: gemeente, provincie

12.7. Monitoring

Als indienen van de schade bij BIJ12-Faunafonds financieel gezien niet zinvol is, de schade toch consequent melden op de site faunaschade.nl, beheerd door NatuurNetwerk BV. Actie: grondgebruiker
Korte handleiding schrijven voor gebruik van de site Faunaschade. Actie: FBE
Zwijnen volgen met moderne, tijdbesparende technieken, zoals cameravallen en drones met warmtebeeldcamera. Actie: WBE
Bestrijdingsacties blijven melden bij de meldkamer van de politie. Actie: WBE
In het Fauna Registratie Systeem ook de afschotmethode (hoogzit, bersjacht, gebruik van lokvoer, vangkooi) vastleggen. Actie: WBE, jachthouder
Verder is het van groot belang dat de monitoring van geschoten wilde zwijnen op dierziektes doorgaat.

12.8. Voorlichting en educatie

Kennis over het wild zwijn uitdragen naar het publiek, over natuurlijke historie, veiligheid, dierziektes, etc. Actie: iedere betrokken organisatie, speciaal IVN en WBE
Een aantal leden van de WBE volgen de grof wild cursus van het IPC Groene Ruimte. Actief delen van aanwezige kennis van lokale jagers die al ervaring hebben met het bestrijden van schade veroorzaakt door zwijnen. Informatiebijeenkomsten met deskundigen, zoals de zwartwildcoördinator voor Brabant of externen. Duitse jachttijdschriften (bijv. Wild & Hund, Jäger) lezen. Actie: WBE

12.9. Organisatie en coördinatie

De WBE geeft de grondgebruikersverklaring door aan meerdere jachtcombinaties met gebieden met bijvoorbeeld 100 tot 200 ha. Naar verwachting leidt dit tot een hogere inspanning. Om bij te kunnen sturen gebeurt dit voor korte periodes, bijv. een jaar. Actie: WBE

Er is een zwartwildcoördinator voor heel Brabant. De WBE's benoemen ieder een lokale coördinator. Onder de nieuwe Wet natuurbescherming zijn jachthouders met een jachtakte verplicht lid van een wildbeheereenheid. Dat maakt coördinatie beter mogelijk dan onder de Flora- en faunawet. Om de algehele coördinatie effectief vorm te geven, wordt de volgende organisatiestructuur opgezet:

- Viermaal per jaar overleg op uitvoeringsniveau
- Tweemaal per jaar overleg van een regiegroep op bestuurlijk niveau.
- Ook moet contact onderhouden worden met omliggende gebieden (ook buiten provincie- en landsgrens).

Actie: iedere betrokken organisatie, regierol gemeente

13. LITERATUUR

Anonymus, 2016. *Schwarzwild ansprechen*. Neumann-Neudamm, Melsungen.

Borg, H. van der, E. Deckers, N. Gradisen, C. Snellen en M. ten Tije, 2010. Beleidsnota Flora- en faunawet "Gewogen belangen". Provincie Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.

Bommel, F. van, en B. Houben, 2015. Verslag excursie Dämmerwald omgang en beheer van wilde zwijnen. ARK Natuurontwikkeling en Van Bommel Faunawerk.

Faunaschade Preventie Kit: Module Wild Zwijn. BIJ12 - Unit Faunafonds, Utrecht.

Briedermann, L. 2009. *Schwarzwild* (Neuausgabe bearbeitet von Burkhard Stöcker). Kosmos, Stuttgart.

Casaer J. en T. Scheppers, 2012. Recolonisation of Flanders (northern Belgium) by wild boar, a recent story, Abstract for the 9th International Symposium on Wild Boar and other Suids, 2-6 September 2012, Hannover, Germany, 2012.

Faunafonds, 2008. Jaarverslag Faunafonds 2007. Dordrecht.

Franssen, F. 2016. *Trichinella* in wildlife and pork production: evaluation of risk-based monitoring. Proefschrift Universiteit Utrecht.

Giessen, J.W.B. van der, Y. Rombout, A. van der Veen en E. Pozio, 2001. Diagnosis and epidemiology of Trichinella infections in wildlife in the Netherlands. *Parasite* (8): 103-105.

Groot, A. de en H. Jansman, 2014. Herkomstbepaling Wilde zwijnen in de provincie Noord-Brabant. Alterra-notitie. Alterra, Wageningen.

Groot, G.A. de, G-J. Spek, J. Bovenschen, I. Laros, T. van Meel, J.F. de Jong en H.A.H. Jansman, 2016. Herkomst en migratie van Nederlandse edelherten en wilde zwijnen; Een basiskaart van de genetische patronen in Nederland en omgeving (Alterra-rapport 2724). Alterra, Wageningen.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., 2008. Toepasbaarheid in Nederland van afweer- en lokmiddelen voor wilde zwijnen (*Sus scrofa scrofa* L.). Alterra-rapport 1739. Alterra, Wageningen.

Groot Bruinderink, G. en J. Dekker, 2010. Populatiedynamiek en beheer. In: G. Groot Bruinderink & J. Dekker (red.). Wilde zwijnen: 46-67. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., J.J.A. Dekker & F.P.J. van Bommel, 2010. *Landbouw en verkeer*. In: G.W.T.A. Groot Bruinderink & J.J.A. Dekker (red.). Wilde Zwijnen: 83-95. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Groot Bruinderink, G.W.T.A. en E. Hazebroek, 1994. Diet and condition of wild boar, *Sus scrofa*, without supplementary feeding. *Journal of Zoology* 233: 631-648.

Groot Bruinderink, G.W.T.A. en E. Hazebroek, 1996. Wild boar (*Sus scrofa scrofa* L.) rooting and forest regeneration on podzolic solis in the Netherlands. *Forest Ecology and Management* 88: 71-80.

Groot Bruinderink, G.W.T.A. en D.R. Lammertsma, 2002. Ethische aspecten bij het beheer van wilde zwijnen. (Alterra rapport 475). Alterra, Wageningen.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., D.R. Lammertsma en E. Hazebroek, 2000. Effects of cessation of supplemental feeding on mineral status of red deer Cervus elaphus and wild boar Sus scrofa in the Netherlands. *Acta Theriologica* 45: 71-85.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., D.R. Lammertsma, P.W. Goedhart, W.G. Buist, R.M.A. Wegman en G.J. Spek, 2009. Factoren die een rol spelen bij aanrijdingen met wilde hoefdieren op de Veluwe (Alterra rapport 2026). Alterra, Wageningen

Groot Bruinderink, G.W.T.A., D.R. Lammertsma, R. Pouwels, M. van Eupen, G.J. Spek en J.G. Oord, 2011. Wilde zwijnen in Limburg. Wat zijn de consequenties van meer leefgebieden voor Wilde zwijnen in Limburg? (Alterra-rapport 2207) Alterra, Wageningen.

Groot Bruinderink, G. en C. de Vos, 2010. Ziekten. In: G. Groot Bruinderink en J. Dekker (red.). Wilde zwijnen: 68-75. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Guldemond, A., W. Dijkman en D. Keuper, 2015. Wilde zwijnen op weg in Nederland. Analyse van ontwikkelingen in waardering, schade en risico's en aanbevelingen voor beleid en uitvoering. (CLM 873). CLM, Culemborg.

Heptner, V.G., A.A. Nasimovic en A.G. Bannikov, 1966. *Mammals of the Sovjetunion*. Volume I. Ungulates. (Engelse vertaling 1989). Brill, Leiden.

Herre, W., 1986. *Sus scrofa* Linnaeus, 1758 – Wildschwein. In: J. Niethammer & F. Krapp. Handbuch der Säugetiere Europas. Band 2/II. Paarhufer – Artiodactyla (Suidae, Cervidae, Bovidae): 36-66. AULA-Verlag, Wiesbaden.

Jansman, H.A.H., T. Hofmeester, G.A. de Groot, I. Laros, J. Bovenschen, M. Speelman, J. van der Hout, J. Casaer, P. Breyne & H.P. Koelewijn, 2013. Genetica van wilde zwijnen in Limburg en Noord-Brabant; Verspreiding, herkomst en verwantschap. Alterra-rapport 2404. Alterra, Wageningen.

Lambers, J., F. Stavast, L. Mollema, M. Nieuwenhuis en E. van Klink, 2005. Opties voor de bestrijding van KVP, MKZ, AVP en SVD bij een uitbraak onder wild in Nederland. Rapport Dk nr. 2006/Dk027. Directie Kennis, Ministerie van LNV, Ede.

Leer-Buter, C. van, L.M. Kortbeek en P. Beckers, 2011. Oedeem, rabdomyolyse en eosinofilie bij een Nederlandse man. *Tijdschrift voor Infectieziekten* 6 (5): 187-191.

Ludwig, H.A., 1981. Het Liesbos in de loop der eeuwen. *Nederlands Bosbouwtijdschrift* 53(7/8): 236-240.

McCormick, F. 1999. Early evidence for wild animals in Ireland. In: N. Benecke (red.). The Holocene History of the European Vertebrate Fauna. Modern Aspects of Research. (Archäologie in Eurasien 6) : 355-371. Leidorf, Rahden.

Rijk, J. de, J. Thissen, J. Dekker, G. Groot Bruinderink en E. Pelzers, 2010. *Geschiedenis, voorkomen en aantallen.* In: G. Groot Bruinderink & J. Dekker (red.). Wilde zwijnen: 12-23. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Roest, H.J., M. Koene, P. van Tulden en J. van der Giesen 2014. Resultaten onderzoek naar Brucella bij wilde zwijnen. *De Nederlandse Jager* (15).

BIJLAGE 1. Samenstelling werkgroep Heeze-Leende

Ciel	Broeckx	IVN
Mari	de Bijl	Brabants Landschap
Henk	Groenemans	IVN
Johan	Keijsers	ZLTO
Erik	Koffeman	Faunabeheereenheid, tot november 2016
Toon	Kuipers	ZLTO
Ron	Lavrijsen	gemeente Heeze-Leende, trekker
Leo	Looijmans	WBE Eymerick
Joost	Ploos van Amstel	WBE Baronie van Cranendonck
Jan	Rots	Bosgroep Zuid Nederland
Niels	Schellekens	Faunabeheereenheid, vanaf november 2016
Sjaak	Smits	Staatsbosbeheer
Patrick	van de Rijdt	ZLTO
Henk	van den Boogaard	WBE Eymerick
Jan	van den Kerkhof	WBE Baronie van Cranendonck
Leo	van Velthoven	ZLTO
Paul	Verhoeven	burgemeester Heeze-Leende, voorzitter

BIJLAGE 2. Overzichtskaart kerngebied Heeze-Leende

